

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1926.

Andra kammaren.

Nr 33.

Lördagen den 8 maj.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Herr talmannen anmälde till fortsatt handläggning andra lagutskottets utlåtande, nr 20, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arbetstidens begränsning dels ock i ämnet väckta motioner; och lämnades därvid i fråga om 1 § i det under punkten A) upptagna förslaget till lag om arbetstidens begränsning enligt förut skedd anteckning ordet till

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Herr **Johanson** i Stockholm, som yttrade: Herr talman! Det råder ju intet tvivel om utgången av denna fråga efter dess behandling i riksdagen. Utgången är på förhand given. Utskottets förslag kommer att vinna flertal både i första och andra kammaren och det är ju icke för att söka påverka utgången här i riksdagen, som jag tagit till orda.

Jag har tagit till orda för att ge belägg för att arbetstidslagstiftningen, efter de uppmjukningar, som i olika repriser skett, sedan arbetstidslagen tillkom 1919, icke längre gör skäl för namnet åttatimmarslag. Det är ingen åttatimmarslag, och jag är övertygad om att det saknas grund för de påståenden, som gjorts både i denna debatt, i pressen och annorstädes om att vårt land genom införandet av denna lag skulle lagt en tvångströja på industrien. Är det någon som tror, att om denna lagstiftning upphävdes, arbetstiden inom industrien skulle för veckans fem första vardagar kunna utsträckas till mera än 9.9 timmar per dag? Jag är övertygad om att det icke skulle vara möjligt. Nu säger man: men 9.9 timmar per dag är ju något helt annat än 8 timmar per dag. Men den nuvarande lagstiftningen medger en arbetstid av 9.9 timmar per dag under veckans fem första arbetsdagar. Inom ramen av gällande lagstiftning kan man uttaga en arbetstid av 9.9 timmar per dag, och jag skall nu klargöra, hur det tillgår.

Redan före denna lagstiftnings tillkomst och för övrigt allttjämt ifrågakommer det för det första, av helt naturliga skäl, icke övertidsarbete under söndagar. Det är 52 söndagar på året. Ej heller förekommer övertidsarbete under de 10 helgdagarna. Icke heller under årets 52 lördagar och ej heller naturligtvis under de fyra semesterdagarna. Övertidsarbete förekommer givetvis icke på första maj och icke heller jul- och nyårsaftnar. De av mig nu uppräknade dagarnas sammanlagda antal är 121. Drager man dessa 121 dagar från årets 365, återstå 244 dagar. Huru lång blir nu arbetstiden under dessa 244 dagar? Den ordinarie arbetstiden under veckans fem första arbetsdagar är 8 1/2 timmar. Därjämte kan uttagas intill 200 övertidstimmar per år utan någon framställning till arbetsrådet. Slår man ut dessa 200 övertidstimmar på de 244 dagarna, under vilka övertidsarbete kan ifrågakomma, blir det 0.8 timmar per dag. Vi äro alltså då uppe i 9.3 timmar per

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

dag, som kunna uttagas utan någon framställning till arbetsrådet. Men nu medger lagstiftningen utöver dessa 200 övertidstimmar uttagande av ytterligare 150 timmar efter framställning till arbetsrådet. Även om dessa 150 timmar tilläggas, är man fortfarande inom gällande lagstiftnings gränser. Om man nu slår ut dessa 150 timmar på liknande sätt som de 200 övertidstimmarna, få vi ytterligare 0.6 timmar per dag under de 244 dagar, övertidsarbete kan ifrågakomma. Vi äro då uppe i 9.9 timmar per dag. Är det någon, som tror, att vi, om vi upphäva denna lagstiftning, kunna utsträcka arbetstiden under veckans fem första dagar utöver 9.9 timmar? Arbetstiden kan alltså med gällande lagstiftning utsträckas till att bli så nära 10 timmar per dag som möjligt. Jag tror i varje fall icke, att det, även om arbetstidslagen upphävdes, skulle gå att utsträcka arbetstiden längre, än jag nyss nämnde, och jag frågar: med vad skäl betecknar man denna lagstiftning såsom åttatimmarslag, då man inom lagens ram kan uttaga en så lång arbetstid? Det förtjänar framhållas, att jag i min nyss utförda beräkning ej medtagit de sju timmar per vecka, som arbetsgivaren äger rätt uttaga för förberedelse- och avslutningsarbeten. Räknas denna förberedelse- och avslutningsarbetstid med, blir givetvis arbetstiden ytterligare förlängd.

Men nu kunna somliga arbetsgivare invända att detta, det passar oss icke, ty vi skulle önska få en längre arbetstid under en kortare tid av året. Javäl, det är möjligt för en arbetsgivare att uttaga den medgivna övertidsarbetstiden, de 200 timmarna, intill 50 timmar per kalendermånad. Det räcker alltså för fyra månader under året. Om vi nu räkna med $8\frac{1}{2}$ timmars ordinarie arbetstid under veckans fem första dagar och så slå ut de 200 övertidstimmarna på fyra månader, så kan man under denna fyramånadersperiod uttaga intill 10.6 timmars arbetstid utan någon som helst framställning till arbetsrådet. Detta ger mig anledning att än en gång fråga: med vad rätt kallar man denna lagstiftning för en åttatimmarslag och med vad rätt gör man gällande att den är en tvångströja för industrien? Av den undersökning, som socialstyrelsen företagit, framgår, att av de 711 industriföretag, undersökningen omfattat, övertidsarbete icke kommer till användning inom någon industri upp till ens halva det timantal, som enligt gällande arbetstidslag står till arbetsgivarens förfogande. Om det nu är så — och att det förhåller sig på detta sätt, därom kan naturligtvis icke råda den ringaste tvekan — att dessa 711 industriföretag under år 1924 icke ens haft behov av hälften av den övertid, som arbetstidslagen medger, med vad rätt gör man då gällande, att denna lag är en tvångströja för industrien? Jag är säker på att, om detta icke blivit en politisk fråga, en fråga som bollas mellan de olika partierna, skulle det ifrån industriens sida säkerligen icke gjorts alla de invändningar, som nu framställts. Man skulle naturligtvis eljest lätt nog kunnat anpassa sig efter den nya regleringen av arbetstiden, i all synnerhet som åttatimmarslagen icke är en specifikt svensk företeelse, utan den är ju, som man redan vid lagstiftningsens tillkomst konstaterade, ett internationellt faktum.

Om man vidare tager del av vad socialstyrelsen yttrar rörande arbetstidslagen, så är det ytterligare ett belägg för att det är överord vad som här anförts om lagstiftningsens betydelse för industrien och för att lagstiftningen ingalunda i hithörande avseende har den betydelse, som man både i denna kammare och i pressen velat göra gällande. Socialstyrelsen säger, att arbetsgivarna visserligen icke sakna stöd för sin misstämning mot lagen, men att det påstående, som gjorts, att den svenska arbetstidslagstiftningen vore strängare än motsvarande lagstiftning i övriga länder måste betecknas som missvisande. Motsvarande påstående, framhåller socialstyrelsen, göres för övrigt gällande av arbetsgivarna i snart sagt alla länder. »En jämförelse mellan vår arbetstidslagstiftning, med tillbörligt beaktande av dess möjligheter till eftergifter och andra av-

vikelser, och flertalet andra länders lagstiftning i ämnet giver enligt styrelsens mening vid handen, att den förra lagstiftningen i avseende å tillmötesgående mot näringarnas krav ingalunda kan anses särskilt restriktiv, snarare tvärtom. Om det nu är så», fortsätter styrelsen, »att den konkurrens som vår industri har att utstå gentemot utlandet icke försvåras genom restriktivare lagstiftning ifråga om arbetstidens längd i vårt land än inom de konkurrerande länderna, så ha ju förutsättningarna för internationell konkurrens genom lagstiftningen icke förryckts.»

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Herr Lindman försökte göra gällande, att arbetstidslagen hade ödelagt järnindustrien. Jag föreställer mig, att det är synnerligen svårt att bevisa riktigheten av detta påstående. Det är ju dock, som vi alla känna, helt andra orsaker, som gjort att vår järnindustri kommit i trångmål. I Tyskland medges för industrier för framställning av metaller en arbetstid av 56 timmar per vecka. I vårt land har man inom industrier, som framställa metaller, kontinuerlig drift och en ordinarie arbetstid fördelad på sju åtta timmars skift. Det blir alltså 56 timmar i veckan. Jag förstår då inte vad arbetstidens längd skulle ha för betydelse för vår järnindustris ställning i konkurrensen gentemot utlandet, då arbetstiden i vårt land för industrier för framställande av metaller är precis lika lång som i det land, från vilket vi anse, att vi ha den svåraste konkurrensen att utstå, nämligen från Tyskland.

Vidare yttrade herr Lindman att i England, Danmark och Amerika saknas en lagstiftning angående arbetstidens begränsning. Ja, det är ju visserligen sant, men, om herr Lindman tar närmare reda på förhållandena, exempelvis i England, skall han finna, att för det övervägande antalet industriarbetare är den ordinarie arbetstiden kortare än 48 timmar i veckan. I de länder, som sakna arbetstidslagstiftning, är arbetstiden icke längre än i de länder, som ha en dylik lagstiftning; och annat har man ju heller icke försökt leda i bevis. Jag tror, herr talman, att, om man litet närmare undersöker förhållandena, skall man finna, att vår arbetstidslagstiftning och den hos oss faktiskt tillämpade arbetstiden ingalunda är i underkanten av den arbetstid, som användes i med oss konkurrerande länder utan tvärtom ligger väl så högt som i något annat land. Om vi taga vårt grannland Finland, skola vi finna, att där inom flera industrier arbetstiden icke uppgår till 48 timmar i veckan utan endast till 46 å 47 timmar.

Om man, sedan protokollet är klart från denna debatt, tar och jämför herr Andersons i Storegården anförande med herr Järtes, skall man finna, huru man med vitt skilda utgångspunkter kan komma till samma resultat. Båda ha kommit till den uppfattningen, att lagstiftningen på här ifrågavarande område bör avskaffas. Herr Anderson i Storegården har givetvis en helt annan motivering för sitt yrkande än herr Järte. Herr Järte förmenar, att genomförandet av arbetstidens förkortning under alla förhållanden skulle åvägabragts, tack vare arbetarnas starka fackorganisationer. Med den genomsnittliga förkortning av arbetstiden, som före lagstiftningens tillkomst ägt rum och som enligt herr Järte skulle utgöra 20 minuter per vecka, så är det ju uppenbart, menar herr Järte, att man förr eller senare skulle ha kommit i samma läge, vari vi för närvarande befinna oss. Herr Järte vänder sig således över huvud icke mot arbetstidens förkortning. Denna förkortning skulle under alla förhållanden kommit till stånd. Vad han vänder sig mot är att lagstiftning i ämnet ägt rum. Det borde man, enligt herr Järte, ha förhindrat, och man borde överlåtit åt arbetarnas och arbetsgivarnas organisationer att, oberoende av lagstiftning, överenskomma om hur arbetstiden borde förkortas.

I detta sammanhang anförde herr Järte, att såvitt han visste, arbetstidens längd icke tidigare givit anledning till några större konflikter mellan arbetare och arbetsgivare. Ja, om det varit någon annan än herr Järte som sagt, att

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning
(Forts.)

han icke hade reda på några tidigare konflikter rörande arbetstidens längd, skulle jag möjligen ha förstått det, men när herr Järte, som väl känner till allt vad som försiggått på detta område, säger, att arbetstiden före åttatimmarslagens tillkomst icke gav anledning till några tvister mellan arbetare och arbetsgivare, då förstår jag icke, var herr Järte fått denna erfarenhet ifrån. Det förhåller sig väl i stället så, att just arbetstiden var anledning till långa och omfattande konflikter mellan arbetare och arbetsgivare ända till arbetstidslagstiftningens tillkomst. Herr Järte sökte leda i bevis, att just arbetstidslagstiftningen skulle givit anledning till omfattande arbetskonflikter, och han sade, att 1920 års konflikt, som enligt hans påstående rörde arbetstiden, medförde en förlust av större antal arbetsdagar än storstrejken 1909. Nej, herr Järte, det är ett mistsag! 1920 års konflikt rörde sig förnämligast, icke om arbetstiden, utan om lönerna. Det var år 1923, alltså sedan riksdagen företagit uppmjukningen av arbetstidslagen, tvisten rörde sig om arbetstiden. Det var uppmjukningen, som föranledde den 6 månader långa konflikten vid järnbruken.

Vidare säger herr Järte, att arbetstidslagen är en förbudslag, och att den kommer att röna alla förbudslagars öde: den kommer att av det levande livet genombrytas. Jag misstänker, att herr Järte uppställt denna teori för sent. Ty för det första kan ju en lag, som medger intill 9.9 timmars arbetstid för veckans fem första dagar, som jag förut sagt, icke betecknas som en åttatimmarslag, och jag är, som jag förut sade, övertygad om att, om lagen upphävdes, skulle det icke vara möjligt att utsträcka arbetstiden utöver vad som nu är möjligt inom ramen av gällande lagstiftning. Men om herr Järte betraktar arbetstidslagen som en förbudslag och menar, att den kommer att dela alla förbudslagars öde, nämligen att genombrytas av det levande livet, då förstår jag icke, hur herr Järte tänkt sig det levande livets utveckling. Herr Järte måtte föreställa sig, att vi åter skulle gå tillbaka till den 11 à 12 timmars arbetsdag, som vi hade här i landet, innan arbetarna på Pariskongressen formulerade sina krav om 8 timmars arbetsdag. Ty annars kommer nog vår lagstiftning, som medger 9.9 timmars arbetstid per veckans fem första arbetsdagar, aldrig att sättas ur kraft av det levande livet. Det levande livet har nog redan passerat lagens ståndpunkt. Att så är fallet, framgår tydligt av det uttalande av socialstyrelsen, som jag förut citerat och som återfinnes på sid. 11 i den kungl. propositionen, att en beträffande 711 industriföretag företagen undersökning, i vad mån övertidsarbete faktiskt kommit till användning under år 1924, tyder på, att man icke inom någon industri kommit upp till ens halva det timantal, som enligt gällande arbetstidslag står till arbetsgivarens fria förfogande.

Det är ju uppenbart, att om vi ville diskutera denna sak och hade tid att göra det så länge som helst, skulle vi ju kunna hålla på i veckotal, men diskussionen skulle blott bliva en efterklang av all den diskussion i denna fråga, som ägt rum under alla de år, som gått sedan arbetstidslagstiftningens tillkomst, och den skulle bliva utan någon inverkan på tänkesätten, ty förnufts-skäl kunna icke inverka på känslotänkande. »Känslotänkande» är för övrigt en term, som, efter vad jag tyckt mig finna, användes här rätt ofta. Jag anser visserligen, att känslorna även böra få påverka politiken, så att det icke bara blir den kalla egoismen, som får göra sig gällande, men jag tror dock det vore lyckligt, om kammarens ledamöter vid behandlingen av den nu föreliggande frågan visade sig tillgängliga för en vädjan att överge känslotänkandet och försöka se frågan litet förnuftigt. Denna min uppfattning delas av många på arbetsgivaresidan. För att ge belägg härpå skall jag citera vad en stor industriidkare har yttrat, en person, åt vars uttalande givetvis bör tillmätas större betydelse än uttalanden av vilka andra som helst. Han har nämligen varit ordförande i arbetsrådet och äger följaktligen kännedom om hithörande lagstiftning. Jag åsyftar in-

genjören Bosaeus. Han anmälde i Dagens Nyheter den Nordinska undersökningen av arbetstidslagstiftningen i utlandet och sammanfattade sin mening i följande slutord: »Av den överblick över arbetstidsfrågans läge ute i världen, som den Nordinska utredningen ger, förefaller det påtagligt, att landets industri har mycket att vinna, därest frågan om arbetstiden föres ur den politiska stridslinjen genom att det nuvarande provisoriet avlöses av en definitiv lag på för industriens vidkommande i huvudsak de grundvalar, som lades vid 1921 och 1923 års riksdagar. Därmed skulle arbetstiden kunna diskuteras mellan de närmast berörda, arbetsgivarna och arbetarna, som en praktisk ekonomisk fråga utan de bihänsyn av politisk art, som hållas vid liv genom upprepning av provisorierna.» Han tillägger emellertid: »Tyvärr är det nog för sangviniskt att redan vid årets riksdag hoppas på ett sådant resultat. Med provisoriets upphörande skulle tillfällen försvinna till åtskilligt känslotänkande och produktionen av en hel del goda fraser längst ut till höger och längst ut till vänster i politiken.» Jag vill endast tillägga: väl bekomme, mina herrar! Här är en man, vars ord man icke kan negligera och åt vars uttalanden man icke kan ge ett ringare innehåll än de ha.

Jag förstår alltför väl, att huru vi än argumentera å ömse håll, blir resultatet, att utskottets förslag vinner flertal. Jag kan dock icke biträda detta förslag. Jag jämte några andra ledamöter har vid utlåtandet fogat en reservation, och jag anser, det vore lyckligast, om kammaren ville biträda densamma. Jag inser, att det icke finns någon utsikt därtill. Men i fråga om den första paragrafen ber jag att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Vidare anförde:

Herr **Karlsson** i Vadstena: Herr talman! Då jag tillsammans med några kammarkamrater framburit en motion i denna fråga, ber jag att få yttra några ord.

Motionen avser, att arbetstidslagen skall äga tillämpning även för personal, anställd vid sjukvårdsanstalterna. När det vid 1921 års riksdag framlades en proposition om förnyat provisorium av arbetstidslagstiftningen, föreslogs det, att lagen skulle omfatta även sjukvårdspersonalen. Utskottet avstyrkte emellertid propositionen i denna del, trots att man medgav, att den för sjukhuspersonalen gällande arbetstiden var orimligt lång. Man säger bl. a. att sjukhuspersonalen är i behov av en avkortning av sin nu ofta betänkligen långa arbetstid, men sedan radar man upp en hel del skäl, som talar mot personalens indragning under lagens tillämpningsområde, och slutar med att framhålla, att den förbättring i sjukhuspersonalens arbetstidsförhållanden, som otvivelaktigt är behöfvig, torde under dessa förhållanden för närvarande bära överlämnas åt vederbörande sjukhusledning samt åt den inspektion medicinalstyrelsen har att utöva på detta område.

Man kunde måhända ha trott, att utvecklingen skulle gå i den riktning, som utskottet då talade för, nämligen att arbetstiden skulle förkortas genom vederbörande sjukhusledning. Så torde emellertid icke ha varit fallet. Av den bilaga, som är fogad vid vår motion, framgår det, att enligt den utredning, som är verkställd av vederbörande personalorganisationer, arbetstiden vid åtskilliga av de större länssjukhusen är ofantligt lång. Endast vid Malmöhus läns sjukhus är arbetstiden rimligt tilltagen, en omständighet, vartill förklaringen torde vara att söka i det förhållandet, att personalen där är mangrant organiserad och genom avtal lyckats få till stånd rimliga bestämmelser på detta område. Men eljest föreligger ett starkt behov av minskning av arbetstiden för ifrågasvarande personal.

Utskottet har emellertid även i år avstyrkt förslaget att genom lagstiftning

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

reglera denna fråga, och jag förstår mycket väl, att det icke finns några utsikter att vinna gehör för bifall till motionen, varför jag icke heller skall framställa något sådant yrkande. Jag skall endast be att få understryka behovet av att det företages förbättringar i personalens anställnings- och arbetstidsförhållanden, och då det gäller de större länessjukhusen, kan givetvis icke riksdagen på något som helst sätt direkt inverka på de för personalen gällande bestämmelserna, för så vitt man icke vill ge sig in på en lagstiftning. Det finns emellertid en annan grupp av sjukhuspersonal, nämligen den, som är anställd vid *statens* sjukhusanstalter, och beträffande denna, torde det icke vara utan betydelse, om det ställdes en vädjan från riksdagens sida till vederbörande myndigheter att vid reglerandet av arbetstidsförhållandena taga nödig hänsyn till personalens berättigade krav. Jag uttalar den förhoppningen, att när dessa frågor komma upp till behandling inom departementet, en sådan hänsyn också kommer att tagas.

Det är för att få till protokollet antecknat de nu angivna synpunkterna, som jag har tagit till ordet, och jag har, herr talman, intet yrkande.

Häruti instämde herrar *Blomquist, Hage* och *Kloo* samt fru *Nordgren*.

Herr **Engberg**: Herr talman! En ärad talare på stockholmsbänken, herr Järte, inledde sitt anförande i dag med en erinran om att kravet på åtta timmars arbetsdag egentligen vore ett naturrättsligt krav, som han för sin del ägnade ett stilla hån och återförde till någon slags medeltida indelning av dygnets tjugufyra timmar i tre skift om åtta timmar vardera. Jag gjorde för mig själv den reflexionen, att när nu herr Järte riktade sitt angrepp mot åttatimmarsdagen såsom en naturrättslig kvarleva, m. a. o. en vidskepelse, detta endast var ett litet led i hans allmänna uppgörelse med de vidskepelser, vilka han förut omfattat. Det har sagts, och med allt skäl, att i den mån en människa befriar sig från vidskepliga föreställningar, i samma mån når hon den verkliga friheten, och man kan endast gratulera herr Järte till att vara stadd på ilmarsch mot denna frihet.

Emellertid var det en omständighet, som gjorde, att herr Järtes anförande framträdde i en speciell belysning. Det var hans starka understrykande av herr Andersons i Storegården synpunkter, som han fann förträffliga, då denne hävdade, att man icke bör lagstifta sig till fördelar utan arbeta sig till dem. Jag tror, att den ärade talaren på stockholmsbänken givit sin anslutning till en alldeles riktig maxim. Man skulle bara önska, att talaren inom sitt eget parti trädde i bräsch för denna åskådning icke bara i föreliggande fråga utan också i en rad andra frågor. Det skulle exempelvis inom området för vår tullagstiftning vara av det största intresse att se högerpartiet ställa upp den grundsatsen, att man icke bör lagstifta sig till fördelar utan arbeta sig till dem, andra exempel att förtiga. Den ärade ledaren av andrakammarhögern proklamerade häromdagen i Uppsala, att högerns nya program lyder: »För folket och genom folket.» Jag förmodar, att herr Järte såsom en nybliven adept i herr Lindmans skola sökte i sitt anförande i dag ge en första tillämpning av högerledarens nya program. Det är väl mot bakgrunden därav, som man nu får se hans attack mot åttatimmarslagen.

Herr Järtes argumentation var emellertid sällsammast på en annan punkt. Han gjorde med styrka gällande, att även om vi icke hade haft en åttatimmarslag, skulle vi i praktiken haft en åttatimmarsdag, detta därför att den kontinuerliga minskningen av arbetstiden skulle så småningom ha lett till samma resultat. Om jag fattade honom rätt, hyste han också den uppfattningen, att vid tidpunkten för lagstiftningens antagande fanns det i själva verket en åttatimmarsdag. Jag måste sammanställa detta yttrande med det anförande, som hölls

av herr Lindman. Kammarern hörde, huru herr Lindman med särskild styrka drev satsen, att åttatimmarsdagen betydde en källa till ekonomiskt tillbakskridande och till förluster och ruin för näringslivet. Jag måste då uppmana herr Järte att taga sig en funderare, om icke hans egen partiledare omfattar de naturrättsliga vidskepelser, som herr Järte vill bekämpa. Jag trodde nämligen eljest i min enfald, att det var åttatimmarsdagen och icke åttatimmarslagen, som skulle vara avgörande för eventuella förluster och nackdelar för industrien. Då nu herr Järte uttryckligen sagt, att det beträffande arbetstiden i själva verket rådde en åttatimmarsdag även utan en åttatimmarslag, så måste en person med sunt förnuft draga den slutsatsen, att då hade man ju ändå redan vid lagstiftningens antagande en sådan tingens ordning, att de av herr Lindman påtalade förlusterna för näringslivet likvisst skulle ha inställt sig.

Det är emellertid sörjt för, att det finns andra ekonomiska auktoriteter än herrar Lindman och Järte. Jag skulle tro, att en av de män, som herr Järte nämnde såsom den där kunde uttala sig med särskild pondus i ekonomiska frågor, nämligen Svenska Arbetsgivareföreningens ledare, herr Sydow i första kammaren, får hänföras till dessa. Det kan då vara av intresse att höra vad herr Sydow endast några månader efter lagens ikraftträdande år 1920 hade att säga om de försök, som då förelågo att avskaffa åttatimmarslagen. Han yttrade ordagrant följande: »Nu har industrien och näringslivet i allmänhet inrättat sig efter lagen, åttatimmarsdagen är faktiskt genomförd.» — Observera, mina herrar! Detta sades ett par månader efter sedan lagen trätt i kraft. — Han fortsatte: »Det arbetas efter denna lag överallt i vårt land, löner och arbetsförhållanden äro jämkade därefter. Skulle man söka komma åter till de förhållanden, som funnos före lagens ikraftträdande, skulle det bliva ännu värre arbetsstrider, än man redan haft. Ett upphävande av lagen skulle nog icke heller leda till att man i realiteten finge längre arbetstid annat än i undantagsfall. Därtill kommer emellertid ännu ett annat skäl, som, såvitt jag ser saken, gör det omöjligt att nu bifalla ifrågakvarande motioner, och det är, att, sedan dessa motioner väckts, Sverige inträtt i Nationernas förbund.» Sedan utvecklade talaren vidare den senast nämnda synpunkten.

Ja, mina herrar, detta sades sedan lagen varit i kraft endast två månader. Vi skriva nu år 1926, sex år därefter. Om det ett par månader efter lagens ikraftträdande var en sanning, att arbetsförhållandena och lönerna anpassats efter lagen, och om det var en sanning, att det var oklokt att *då* riva upp en strid, måste det väl i all rimlighets namn vara dubbelt oklokt att göra det *nu*, den dag som i dag är, när lagen ägt bestånd under så många år. Det är från denna utgångspunkt, som det, herr talman, synes mig förvånande, att man hyst tvekan härvidlag och att man från utskottets sida gått emot Kungl. Maj:ts förslag beträffande frågan, huruvida lagen skall göras permanent eller ej.

Herr förste vice talmannen strök i sitt förmiddagsanförande med särskild styrka under, att det vore föfångt att röra denna lag, ty så fast rotad vore den nu. Såvitt jag rätt fattade herr Ekman, vars anförande i första kammaren jag lyssnade till, så strök också han under med särskild styrka, att den utvecklingslinje, som 8-timmarslagen betecknar, måste fullföljas. Ja, men vad i all rimlighets namn skall det då tjäna till att alltjämt hålla på och förlänga denna lag endast några år i taget, i stället för att göra den permanent?

Jag skulle kunna anföra en parallell. När det gällde vår nuvarande rusdryckslagstiftning, som ju berör ett för den enskilde individen synnerligen ömtåligt område, vilket i sin tur gör det påkallat att företaga den ena ändringen i lagstiftningen efter den andra, satte ingen människa i fråga, att denna lagstiftning skulle tagas som en försökslagstiftning. Ehuru den faktiskt av sin upphovsman presenterades såsom ett »socialt experiment», har dock riksdagen tagit en dylik lagstiftning såsom definitiv. Nog måste man med tanke på

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

något dylikt fråga sig: Varför skulle icke en lagstiftning sådan som den nu förevarande vara mogen att träda i permanens? Ty ingen av herrarna på högersidan vill väl söka göra troligt, att de, om de hade makt därtill, skulle utan vidare sätta lagen ur spel. Vi hade ett lysande exempel härpå år 1923, de första dagarna i maj, då herr Trygger trädde in i kammaren i spetsen för sin nybildade regering. Han hade då i sin hand att expediera eller icke expediera riksdagens beslut om förlängning av 8-timmarslagen. Vad sade han då inför kamrarna? Jo, han förklarade, att ehuru han personligen allttjämt vidhölle sitt motstånd mot denna lagstiftning, så ville han dock, vid det förhållande att här funnes en majoritetsuppfattning för att lagen borde bibehållas, icke taga steget att vägra att lojalt ställa sig riksdagens vilja till efterrättelse. Det var kanske, herr Järte, ett anteciperande av herr Lindmans grundsats, att allt bör ske genom folket och för folket, ett spörsmål, som jag i detta sammanhang icke skall ge mig in på!

Emellertid förklarade herr Lindman i sitt anförande, att den ruinerande verkan av lagen vore förnimbar särskilt på ett område, nämligen den svenska järnindustrien, och han förmenade, att 8-timmarslagen varit anledning till att det gått den industrien illa. Jag vill då nämna, att i det stycket lämnades rätt uppseendeväckande meddelanden i första kammardebatten av statsrådet och chefen för handelsdepartementet, som påpekade, att det ingalunda är på det sättet, att järnindustriens depression sammanhänger med arbetstidslagen, utan den beror på att järnindustrien förlorat sin rörelsefrihet, sin möjlighet och förmåga till anpassning efter olika konjunkturer, genom att den kommit i händerna på *storbanksintressen*, vilka med tanke på egen vinning motsätta sig den organisationstyp, som industriens egna målsmän önska. Handelsministern framhöll ytterligare, att trots de hårda tiderna ansågo likvisst järnindustriens målsmän, att de genom en förnuftigt genomförd nyorganisation av industrien skulle kunna reda ut det hela. Att den opartiska nämndens förslag till nyorganisation förkastats av regeringen, vore sant. Men regeringen hade likvisst *i princip* anslutit sig till tanken på statens mellankomst. De villkor för en dylik mellankomst, regeringen uppställt, hade emellertid förkastats, därför att de icke konvenerade den storfinansielle förmyndaren över järnindustrien.

Ja, är detta sant, och det finnes ingen människa, som har anledning att betvivla uppgifter, lämnade offentligt av handelsministern, då ställer detta herr Lindmans tal i dess rätta belysning. Det blir således icke längre fråga om denna 8-timmarslag såsom orsak till ruinen, utan det blir det förhållandet, att de makter, för vilka herr Lindman själv icke är alldeles främmande, ha denna järnindustri i sina händer och kunna åstadkomma, att den anpassning efter livets behov, som skulle vara önskvärd, förhindras.

Jag tror vidare, herr talman, att i denna fråga, där vi nu stå i begrepp att fatta ett beslut, naturligtvis, förmodar jag, i överensstämmelse med utskottets förslag, det ändå skulle vara skäl att taga sig en funderare, om vi icke i alla fall vore mogna att gå den väg, som anvisats i Kungl. Maj:ts proposition. Det är klart, att ju oftare vi prolongera denna 8-timmarslag, desto fastare sitter den, desto permanentare är den. Och skulle jag säga min uppriktiga mening, så förefaller det, som om det icke är annat än ett utslag av kitslighet, ett försök att göra politik av denna fråga, när man allttjämt söker hålla denna lag svävande i det avseendet, att den skall betraktas såsom en provisorisk och icke som en permanent lag.

Jag ber för min del, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som är vid betänkandet fogad av herr Sigfrid Hansson m. fl.

Med herr Engberg förenade sig herr *Bäcklund*.

Herr **Johansson** i Kälkebo: Herr talman! Då jag genom ett mycket kort besök i andra lagutskottet kommit att vara med om behandlingen där av denna fråga och till följd därav kommit att stå för detta utskottsutlåtande, har jag därutinnan funnit en anledning att säga några förklarande ord, om hur jag för det närvarande ser denna sak.

Jag ber då få nämna, att om kammarens ledamöter se på utskottets betänkande, så skola ni finna, att av utskottets sexton ledamöter stå elva som reservationer. Härav förstår var och en, att bakom detta ligger något annat, än vad som kommit till synes i denna debatt. Jag har ansett mig böra påpeka, att det definitiva beslutet i utskottet fattades utan någon votering, och det var endast i det definitiva beslutet jag kom att taga del, ty alla de preliminära besluten voro redan fattade, när jag tog del i utskottets behandling av ärendet.

När utskottet kunde fatta sitt definitiva beslut utan votering, så läste jag därur, att den allmänna meningen i alla fall var, att lagen skulle komma att prolongeras på det sätt utskottet också föreslagit, och att reservationerna, som man var beredd på skulle avgivas från olika håll, endast voro att anse såsom ett sätt att utåt markera sina känslor för lagen, vare sig man ville ha den skärpt, såsom socialdemokraterna givit till känna, att de önska, och få den till en permanent lag, eller också, såsom högerrepresentanterna, ville ge ett allmänt uttryck för att man i grund och botten ogillade denna lag.

För min del skulle jag haft en mycket stark benägenhet för att gå på samma linje som högern här har gjort, om jag nämligen ansett, att det tjänat något ändamål. Men jag måste bekänna, att i det läge, som frågan nu ligger, skulle detta icke haft någon som helst nytta med sig; ty har man, så att säga, av nödtvång gått med på ett beslut i ett utskott, har det syntts åtminstone mig att man också utåt bör stå för detta och icke, om man medverkat till beslutet, krypa bakom en reservation.

Jag skall be att få erinra, att jag även tillhörde det utskott, som behandlade 8-timmarslagen vid 1919 års urtima riksdag, och att jag då stod som motståndare till lagen. Mina känslor för denna lag ha icke blivit varmare sedan dess, men vi stå nu inför ett mera fullbordat faktum, ty vi ha faktiskt lagen införd, och jag kan icke förstå, att det skall tjäna något praktiskt ändamål att söka få bort den. Ännu mera meningslöst synes det mig att på detta sätt demonstrera för att få bort den, då det ändå ligger utom det möjligas gränser att åstadkomma ett sådant resultat.

Ja, säger någon, men då är det väl också följdriktigt att gå med på en permanent lag? Därtill svarar jag till en början, att Kungl. Maj:ts förslag i år var avfattat på ett annat sätt än den hittillsvarande lagen, ty i förslaget voro på vissa punkter stora skärpningar införda, skärpningar, som jag icke på minsta sätt kunde vara med om att införa. Då nu icke något förslag fanns att göra lagen i dess hittillsvarande omfattning permanent, saknade jag anledning att gå in på något resonemang om den saken.

Ett, enligt mitt sätt att se, starkt skäl att taga den provisoriska lag, som utskottet föreslagit, finner jag också däri, att den världssituation, som man från olika håll här sökt föra fram, dock icke kommit till sådan stabilitet, att man kan säga, att saken på det internationella området är slutgiltigt ordnad. Det är bekant, att Washington-konferensen icke kom till något slutgiltigt avgörande i fråga om 8-timmarslagen. Det är också sannolikt, att vid den tidpunkt, då detta provisorium, som vi nu diskutera, utlöper, en ny världskonferens kommer att upptaga frågan. För min del har jag då ansett det lämpligt att vi därefter skulle kunna taga en ny funderare över hur denna lag borde hos oss bringas i sådant skick, att den på alla punkter kommer att fullt över-

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning
(Forts.)*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

ensstämma med vad man tänkt sig såsom den internationella ståndpunkten i fråga om arbetstidens reglering.

Jag har emellertid icke för ett ögonblick gått in för och allra minst tänkt draga in den grupp i riksdagen, som jag tillhör, i någon delaktighet i 8-timmarslagens genomförande, men jag har ansett det vara min plikt i den situation, som förelåg inom utskottet, att stå för ett utskottsutlåtande, avfattat på det sätt, som här är i fråga och föranlett av de tidsförhållanden, i vilka vi nu befinna oss.

Nu sade någon talare här, att denna 8-timmarslag utgjorde en fara för jordbruket, och att vi kunde få vara beredda på att lagen även komme att tillämpas på denna näring. Härtill vill jag säga, att jag tror, att man i de flesta landsändar har en känsla av, att den arbetstid, som tillämpas inom industrien, allt mer och mer kommer att tränga in på jordbrukets område. Jag tror också, att vi icke ett ögonblick böra vara blinda för, att tillvaron av denna arbetstidslag för industrien kan ha mycket stor betydelse även för förhållandena inom jordbruket. Men, säger jag, detta är en fråga, som man får taga särskilt för sig, en fråga, som man visserligen kan beklaga, att den kommit upp, och för vars konsekvenser man kan hysa vissa farhågor. Men därifrån och till att låta sina farhågor leda därhän att man ställer sig på en praktiskt omöjlig ståndpunkt, därifrån är enligt mitt förmenande steget alldeles för långt. Att föra dylika farhågor till togs, det är något, som jag i detta sammanhang icke kan vara med om.

Herr talman! Jag har intet yrkande utan har endast velat avgiva denna förklaring.

Chefen för socialdepartementet herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Det utskottsutlåtande, som föreligger till kammarens behandling, upptager en majoritet, som tillstyrker, att en lag om 8 timmars arbetsdag skall bestå i vårt land. Emellertid har utskottet icke velat vara med om vissa förslag, framlagda av regeringen i detta sammanhang, och jag skall tillåta mig att ett ögonblick uppehålla mig vid den argumentation, som utskottet i detta hänseende ansett sig kunna anföra.

Som bekant föreslog regeringen ändring av den nuvarande arbetstidslagen på väsentligen tre punkter. Den ena punkten gällde statens arbeten, den andra punkten gällde de enskilda järnvägarna, och den tredje punkten gällde undantaget för sådana småföretag, där högst fyra arbetare sysselsattes.

Under den debatt, som förts rörande arbetstiden i vårt land, har det sagts, nu senast av herr Johansson i Kälkebo, att dessa regeringens ändringsförslag inneburo mer eller mindre väsentliga skärpningar av den gällande arbetstidslagen. Jag kan för min del icke erkänna, att vare sig förslaget om slopande av undantaget för statens arbeten eller förslaget om slopande av undantaget för de enskilda järnvägarna innebär någon faktisk skärpning av rådande förhållanden. Vad statens arbeten beträffar, är ju arbetstiden reglerad genom administrativa förordningar, och jag tror, att det är berättigat att säga, att praktiskt taget skulle icke inordnandet av statens arbetare under lagen komma att medföra någon som helst förändring i gällande bestämmelser angående arbetstiden för dessa arbetare. I själva verket är detta en väsentligen formell fråga. Principiellt synes det dock vara ganska orimligt, att staten lägger enskilda näringsidkare under en socialpolitisk lag, som den icke erkänner för sin egen del beträffande de arbeten, som utföras av staten. Det är en ståndpunkt, som staten icke tidigare har intagit. Beträffande arbetarskyddslagen gäller precis samma bestämmelser vid statens arbeten som vid enskilda arbeten, och det finnes icke någon rimlig grund för att statens arbeten skola vara undantagna från den arbetarskyddslag, som vi benämna »Lag om arbetstidens begräns-

ning». När man dessutom kan säga, att det praktiskt taget icke skulle medföra några förändringar i rådande förhållanden, om regeringsförslaget i detta hänseende bifölles av riksdagen, så förefaller det mig, som om man inte kan anföra några bärande skäl mot slopandet av detta undantag.

Vad säger nu utskottet på denna punkt? Jo, utskottet förklarar, att eftersom en väsentligen mot arbetstidslagstiftningen svarande arbetstidsreglering i allmänhet redan sedan länge på administrativ väg genomförts inom så gott som alla de statens verksamhetsområden, vilka motsvara dem, som äro inbegripna under nämnda lagstiftning, så synes den föreslagna förändringen sakna bärande skäl för sig. Men nog vore det väl rimligare att säga, att med anledning härav saknas det bärande skäl att motsätta sig, att statens arbetare införas under lagen.

Alldeles detsamma gäller beträffande de enskilda järnvägarna. Vid praktiskt taget alla järnvägar i landet är arbetstiden reglerad genom ett avtal mellan svenska järnvägsmanaförbundet och svenska järnvägsföreningen. De arbetstidsbestämmelser, som finnas i detta avtal, komma med all säkerhet att praktiskt taget fullständigt godkännas av arbetsrådet. Det behövs nämligen arbetsrådets godkännande, därför att denna arbetstid har fått en annan indelning än i precis 8 timmar för varje särskild dag.

Jag vågar således säga, att av de tre förändringar, som regeringen föreslagit och som man kallar för skärpningar, äro de två förändringarna utslutande av formell natur. Den tredje förändringen, den som gäller småföretag med högst fyra arbetare, har en viss reell betydelse. Vad den saken beträffar, förefaller det dock orimligt att ha en lagbestämmelse, varigenom en arbetsgivare, som sysselsätter fem eller sex arbetare, skall falla under lagen, medan den som har begränsat sitt arbetarantal till fyra arbetare icke blir föremål för lagens bestämmelser. Är det riktigt, som det påstås från alla motståndare till denna lagstiftning, att 8-timmarslagen är en börda, som försvårar konkurrensen och som gör, att produktionskostnaderna för arbetsgivaren stiga i mer eller mindre väsentlig grad, ja, då förefaller det mig vara en ganska betydlig orättvisa gentemot den småföretagare, som har mer än fyra arbetare, låt mig säga fem eller sex, att han skall fortfarande stå under lagen, ty det innebär uppenbart, att staten genom sin lagstiftning gynnar en företagare med fyra arbetare i konkurrensen med den, som bara sitter ett enda litet pinnhål över honom. I varje fall måste jag säga, att det icke är rationellt. Men därtill kommer, att saken sannolikt icke har någon större betydelse ur praktisk synpunkt. Det har gjorts en undersökning, närmast grundad på riksförsäkringsanstaltens arbetsgivarregister, angående hur många arbetsgivare här i landet, som bedriva hantverk eller småindustri och icke ha mer än högst fyra arbetare. Den utredningen tyder på, att det finnes 31,000 arbetare, som enligt nu gällande undantagslag på denna punkt falla utanför lagen, men av dessa 31,000 torde dock åtminstone 25 % på grund av kollektivavtal hava tillförsäkrat sig 8 timmars arbetsdag. Drager man ifrån dessa 25 %, skulle det alltså, därest undantaget slopades, komma att röra sig om ett arbetarantal av mellan 23,000 och 24,000. Men därtill kommer, att det finnes en särskild bestämmelse i den svenska lagen, om vars principiella riktighet man visserligen kan disputera, och mot vilken det utan tvivel kan hysas allvarliga betänkligheter, men som nu faktiskt finnes där. Denna bestämmelse säger, att om det övervägande antalet av arbetare och arbetsgivare äro överens om en utsträckt arbetstid, skall arbetsrådet på framställning därom kunna medgiva en sådan utsträckt arbetstid. För alla de fall ute på landsbygden, där man kunde komma överens om att arbetstiden skulle göras en smula längre, finnes alltså denna dispensmöjlighet, och det är väl sannolikt, att de företag, vilka ha behov av att få en något längre arbetstid, också komma att begära

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

dispens av arbetsrådet, som då är skyldigt att lämna sådan dispens, därest icke arbetsrådet skulle finna att arbetstiden därigenom, som det heter, »oskäligt» skulle komma att utsträckas.

Jag måste därtill säga, att den där populära agitationen rörande de fruktansvärda skärpningar, som regeringen har föreslagit i sin proposition, vilar på överdrifter av den natur, som visserligen tillhör all agitation, men som har ett mycket ringa sakligt underlag. Men sedan fanns det för regeringen ett skäl, som utgjorde huvudmotivet för dess förslag om att dessa tre undantag skulle slopas, och det var, att regeringen önskade, att Sverige skulle bidra till en internationalisering av denna lagstiftning. Det har beträffande 8-timmarsdagen skapats en internationell konvention, som visserliges icke är biträdd av så många stater — den är knappast biträdd av mer än ett industriellt verkligt betydande land i Europa, nämligen Tjeckoslovakiet. Men, mina herrar, om det blir klart, att en lagstiftning i Sverige om 8-timmars arbetsdag kommer att bli bestående, blir det, anser jag, ett fullkomligt klart nationellt intresse att bidra till att denna lagstiftning internationaliseras. Jag vågar säga, mina herrar, och tro mig: den dagen kommer, då man alldeles särskilt från industriidkarhåll kommer att effektivt arbeta för att denna lagstiftning skall bindas genom en internationell konvention, den dagen nämligen, då man vet, att denna lagstiftning är ofrånkomlig. Den dagen komma med all säkerhet signalerna från svenskt arbetsgivarhåll och svensk industriidkarhåll att på denna punkt fullständigt förändras. Ty om de utgångspunkter, från vilka man nu från lagens motståndares sida utgår, nämligen att 8-timmarslagen är en börda och försvårar konkurrensen, äro riktiga, så följer därav som en enkel slutsats, att det blir ett svenskt intresse att förhindra att något annat land får det försteg i konkurrensen, som frånvaron av en 8-timmarslag innebär. På den punkten har herr Järte och, jag tror, även herr Lindman förklarat — herr Järte med åberopande av vad herr von Sydow i första kammaren yttrat — att man skulle vara beredd att föredraga Washingtonkonventionen framför den svenska lagen, därför att denna Washingtonkonvention i själva verket vore lindrigare ur näringslivets synpunkt än den svenska 8-timmarslagen. Ja, mina herrar, jag tror mig berättigad att säga, att herr von Sydow icke uttryckte sig så positivt, utan att han förklarade, att det skulle vara svårt för honom att välja mellan dessa två lagar, alltså mellan en lag, direkt kopierad på Washingtonkonventionen, och den svenska lagen. Men det må vara därmed hur som helst. Det tillhör den sortens argument, som i själva verket bara riktar sig åt det ena hållet, mot den svenska lagen, men naturligtvis icke i verkligheten för den andra sortens lagstiftning. Jag tror icke, att det är befogat att säga, att den svenska lagen är strängare i det stora hela än Washingtonkonventionen.

Vad omfattningen beträffar, så anföres det, att den svenska lagen sträcker sig över vidare fält än Washingtonkonventionen. Ja, vet ni, mina herrar, i vilket avseende det gäller? Jo, det gäller en enda grupp, de s. k. handelsarbetarna, men det gäller icke de personer, som stå i en butik. I praktiken skulle Washingtonkonventionens undantag, därest de infördes i svensk lag, komma att omfatta lagarbetare i varuhusen och på andra håll. Det är den sortens handelsarbetare, som enligt Washingtonkonventionen skulle komma att undantagas från 8-timmarslagens bestämmelser. Jag får uppriktigt säga, att en sådan mjukhet jämförd med den svenska lagen åtminstone icke är något att göra ett nummer av.

Så finnes det en annan punkt. Enligt Washingtonkonventionen är 56 timmars arbetsvecka tillåten i företag med kontinuerlig drift eller, som jag tror det heter, i företag, som enligt sin natur måste drivas kontinuerligt. Det undantaget finnes icke i svensk lag, men det ligger i arbetsrådets hand att för alla

företag med kontinuerlig drift giva dispens upp till 56 timmars arbetsvecka. Om jag icke är illa underrättad, är det praxis inom arbetsrådet att så gott som regelbundet lämna sådan dispens för företag med kontinuerlig drift. Och där har ur mjukhetssynpunkt den svenska lagen ett företräde framför Washington-konventionen. Enligt Washington-konventionen kunna nämligen icke andra företag få 56 timmars arbetsvecka, än sådana, där det av tekniska skäl är nödvändigt med kontinuerlig drift, under det att den svenska arbetstidslagen medger även andra skäl för erhållande av 56 timmars arbetsvecka för företag, som ha kontinuerlig drift, bl. a. ekonomiska skäl. Det där försöket att spela ut Washington-konventionen mot den svenska lagen är därför, skulle jag tro, också sakligt ganska obefogat, och jag misstänker, att om det skulle komma dithän, att man verkligen skulle föreslå, att vi skulle utbyta helt enkelt vår lag mot en lag, direkt skriven med Washington-konventionen som mall, skulle det resas precis samma motstånd mot den lagstiftningen, som man nu reser mot den svenska lagen.

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Emellertid, jag tillåter mig understryka, vad jag förut yttrat nämligen att en internationalisering av denna lagstiftning ligger uti arbetarnas, i industriens och i hela samhällets intresse. Det är icke vidare lyckligt att däremot åberopa, att så få länder hava ratificerat denna konvention; det tillhör också den sortens argument, som upprepas i vart enda parlament, där man mobiliserar motstånd mot en dylik ratificering, med att anföra t. ex., att Sverige icke vill ratificera Washington-konventionen. Det där vänskapliga utbytet av argument mellan de olika ländernas motståndare till denna lag tycker jag icke, att man kan tillmäta någon större betydelse, ty själva *8-timmarslagen* är ett faktum i alla civiliserade länder, och *8-timmarslagen* är ett faktum i hela Europa med undantag av tre länder, nämligen Danmark, England och Estland.

Jag vågar sålunda säga, jag upprepar det, att det, så snart man fått klart för sig, att denna lagstiftning icke kommer att upphävas, skall visas ett helt annat intresse för att också få den internationellt fastlagd. Själva internationaliseringen kan ju icke tillgå på något annat sätt, än att det ena landet efter det andra beslutar ratificera Washington-konventionen. Om, som jag hoppas, Belgien inom jämförelsevis kort tid kommer att fatta ett sådant beslut, och om Sverige då skulle följa efter, så skulle det ju därmed bli ett par visserligen små men industriellt ingalunda betydelselösa länder som jämte Tjeckoslovakiet då skulle hava ratificerat denna konvention, och då skulle det snart visa sig, att man även på andra håll i världen skulle gå in för en ratificering av denna konvention. Det är ju på det sättet som en internationalisering av en socialpolitisk lagstiftning överhuvud måste tillgå. Någon annan metod än att det ena landet först och det andra landet sedan verkställer denna ratificering finnes icke. Ty en blott överenskommelse mellan de olika regeringarna om ratificering är uppenbarligen icke tillräcklig. Om den svenska regeringen t. ex. skulle å en världskonferens för skapandet av överenskommelser mellan andra länder om ratifikation av Washington-konventionen gå in för en ratifikation, skulle det ju icke ha någon betydelse, därför att den svenska riksdagen ju under alla förhållanden skulle kunna komma att säga nej till en sådan ratifikation. Det blir följaktligen till slut ingenting annat att göra, än att det ena landet får ratificera först och det andra landet sedan.

Jag skall nu tillåta mig att säga några ord om det anförande, som herr Järte höll här före middagen. Om jag icke missuppfattade honom, så förklarade han, att 1919 års proposition — den var underskriven av dåvarande liberale civilministern Schotte — hade givit uttryck åt en ekonomisk okunnighet och ett politiskt lättsinne utan motstycke i någon annan kungl. proposition. Jag tar upp exemplet som en liten bild av herr Järtes metod att argumentera i dessa socialpolitiska frågor. Han förklarade alltså, att detta herr Schottes yttrande,

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

om att han hoppades att arbetsgivarna skulle komma att höja arbetslönerna, därest nu 8-timmarslagen bleve införd, så att arbetarna bleve kompenserade, vore att betrakta som ett slags rekordmässighet i fråga om ekonomisk okunnighet och politiskt lättsinne. Allt eftersom herr Järtes anförande fortskred, kom han in på andra ting, och han talade bland annat om arbetstidslagens fördärliga inflytande i så måtto, att den ökade arbetslösheten, och därmed nämnde han — han kom då även in på lönepolitiken — att den svenska arbetarklassen vore överkompenserad med icke mindre än 23 %, om man nämligen jämförde de nuvarande reallönerna — jag förmodar att han menade så — med de förutvarande lönerna. Jag får uppriktligt säga, att civilminister Schottes yttrande icke synes ha vittnat om en så grotesk villfarelse, vare sig i fråga om ekonomi eller i fråga om politik, som herr Järte ville göra gällande, då han själv efteråt konstaterade, att arbetarna genom 8-timmarslagen icke blott hade blivit kompenserade i löneavseende utan att det dessutom hade skett en högst betydande överkompensation. Det är visserligen sant, att siffran på det senare stället användes för ett annat ändamål än påståendet på det förra, men argumentationen blir icke därför mera sympatisk.

Det må tillåtas mig att säga, att herr Järtes anförande rörande denna 8-timmarslag var ett intellektuellt offer av ganska sällsynt slag. Att bland annat försöka inbilla den svenska riksdagen, att det före år 1920 förekom ett ytterst ringa antal arbetsk konflikter rörande arbetstiden, och att det just var efter arbetstidslagens genomförande, som vi ha fått de verkligt allvarliga konflikterna rörande arbetstiden, tror jag tillhör de smårick, som man helst borde avstå ifrån. Nu kan jag visserligen icke på rak arm bestå en statistisk vederläggning av herr Järtes uppgifter. Men jag vill påminna om, att de arbetsk konflikter, som pågingo före 1920, alltså före arbetstidslagens tillkomst, ofta nog voro av en mycket blandad beskaffenhet. De rörde sig om § 23 i arbetsgivarstadgan. De rörde sig om arbetslönerna, och de rörde sig om arbetstiden. Och det är mycket möjligt, att i *statistikrubrikerna* arbetstiden blev en smula undanskjuten. Men det är ju icke något bevis för att icke själva konflikterna ha rört sig om arbetstiden. De, som även den tiden följde med utvecklingen på detta område, erinra sig nog också från sin egen erfarenhet att i ett otal konflikter arbetstidens längd ingick som en av kärnpunkterna.

I detta sammanhang tillåtes det mig kanske också att upptaga till prövning den teorin, att om vi hade låtit bli att lagstifta om denna sak, så skulle vi utan arbetsstrider ha fått till stånd en reglering av arbetstiden genom överenskommelse mellan arbetare och arbetsgivare, ungefär så som skett i Danmark och England. Ja, mina herrar, jag får uppriktligt säga, att jag är en starkt tvivlande Thomas på den punkten. Det är mycket enkelt att år 1926, för övrigt fullkomligt utan fullmakt, som jag tror herr Järte är i detta avseende, förklara, att de svenska arbetsgivarna skulle ha gått in på en överenskommelse om arbetstidens reglering ner till åtta timmar utan att egentligen göra några svårigheter, och att vi då skulle ha fått en väsentligt smidigare reglering av arbetstiden, än lagen nu medgiver. Jag tror, att erfarenheten talar ett mycket, mycket annorlunda språk. Att arbetsgivarna godvilligt och utan ytterligt energiskt motstånd, kanske även i lockoutens form, skulle ha gått in på arbetstidens sänkning, tror jag för min del uppriktligt sagt icke på. Jag tror, att vi tvärtom hade kommit till mycket allvarliga strider, och det är väl icke förenat med någon större glädje att göra påståenden i motsatt riktning nu sex eller snart sju år, efter det lagen blivit antagen.

Vad England beträffar, så torde 8-timmarsdagen där ha varit en jämförelsevis vanlig företeelse redan före kriget, visserligen icke så vanlig som nu. Numera är arbetstiden därstädes för icke så små grupper av arbetare icke 48 timmar utan 44 timmar i stället, och det synes överhuvud taget gå jämförelse-

vis lätt att på denna punkt vinna fredlig uppgörelse i England. Men i Sverige är erfarenheten otvivelaktigt en helt annan.

Vad sedan frågan om denna lags stelhets och schablonmässighet beträffar, så har herr Johanson i Stockholm redan citerat ett yttrande av socialstyrelsen. Jag tror, att dess auktoritet är på denna punkt fullt likvärdig med vilken annans som helst. Arbetsrådet förklarar, att den av en ledamot av rådet, Nordin, verkställda utredningen om förhållandena i utlandet har ådagalagt, att »den svenska arbetstidslagen i dess numera gällande avfattning näppeligen av något annat lands lag överträffas i smidig anpassning till de praktiska förhållandena». Jag tror, att det är ett omdöme, som är minst lika mycket värt som det, som fälles här ifrån notoriska motståndare till denna lagstiftning.

Jag skall också ett ögonblick uppehålla mig vid påståendet att denna lag snarare är en förbudslag än en arbetarskyddslag. Man har efter min mening alltid missuppfattat hela denna sak, om man har trott, att lagen skulle utgöra ett förbud mot arbete under längre tid än 8 timmar. Vad lagen har avsett är att förhindra, att enskilda arbetsgivare kunna utnyttja sina arbetare under en längre tid. Det är en helt annan sak. Jag tror för min del, att det finns bland dem, som nu följa denna arbetstidslags bestämmelser, icke tusental utan hundratusental, som naturligtvis arbeta mer än 8 timmar om dagen, därför att de äro normala, arbetsföra människor med arbetslust. De lägga ned sitt arbete på andra ställen än hos arbetsgivaren. De lägga ned mycket arbete på studier t. ex. Det har sedan arbetstidslagens införande i vårt land skett en uppblomstring av studieverksamheten inom arbetarklassen, som är fullkomligt beundransvärd. Men det intresserar antagligen inte de herrar, som äro motståndare till hela denna lagstiftning. Människorna arbeta i sina koloniträdgårdar, de utföra arbete, som kommer dem på annat sätt personligen till gagn, och jag låter det vara en öppen fråga, om inte mycket av det arbete, som på det sättet utföres utöver de åtta timmarna, är ur nationalekonomisk synpunkt minst lika värdefullt som det, de eventuellt skulle kunna uträtta mer hos en enskild arbetsgivare.

Jag skall nu icke gå in på frågan om de ekonomiska verkningarna av lagen. Det är en punkt, där klarhet antagligen icke kan vinnas. Att det finns stora industrier, där en ökad arbetstintensitet eller eventuellt ett bättre utnyttjande av den tekniska materielen har lett till en sådan compensation, att det på 8 timmar nu per arbetare göres mera än det tidigare gjordes på 9, 9½, ja, kanske ända upp till 10 timmar, därom finns inte ringaste tvivel. Men det är andra områden, där icke dessa möjligheter finnas och där naturligtvis produktionen kan bli något fördyrad. Jag skall i detta sammanhang icke taga upp frågan om järnindustrien, där replik redan fällts av herr Engberg, men jag tror mig dock kunna vitsorda, att inne i första kammaren gjordes fullt klart, att den uppgiften, att det är åttatimmarslagens skuld att svenska järnindustrien befinner sig i marvatten, och, som det där sades, delvis skulle komma att förödas, icke kan stå sig. utan att det därvidlag är helt andra orsaker och bl. a. orsaker, som måste vara kända för åtskilliga av lagens bekämpare. Det tror jag inte är något tvivel underkastat, då det gäller den industriens svårigheter.

Ja, mina herrar, jag skall nu endast ett ögonblick taga upp frågan om, huruvida denna lag borde göras provisorisk eller ej. Det har sagts om regeringens förslag på denna och på andra punkter, att det var helt enkelt en demonstration. Man visste på förhand, att man icke skulle komma att få någon definitiv lagstiftning, därför att de borgerliga partierna samtliga voro emot att denna lag nu gjordes definitiv. Ja, jag tror mig vara berättigad påstå, att regeringen visserligen tänkte sig den möjligheten, men den ansåg sig befogad att också tro, att de *bättre argumenten* kanske till slut skulle visa

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

sig ha någon vikt. Utskottsutlåtandet tyder på att så icke blivit fallet. Men om jag ställer den fråga, som jag förut ställt i första kammaren: vilket förnuftigt ändamål fyller åtgärden att göra denna lagstiftning till ett förnyat provisorium, så tror jag, att man blir mig svaret skyldig. Man förklarar, att man behöver nya revisioner av lagen, och att man därför behöver göra denna lag provisorisk. Det förefaller, som om man i de borgerliga partierna i riksdagen hade förfallit till den besynnerliga åsikten, att gällande lag icke kan ändras, att man måste ha ett slags provisorium för att man skall kunna få ändringar i bestående lag. Det är en högst besynnerlig och egendomlig mening, som jag för min del omöjligen kan omfatta. Statsmakterna hålla här på år ut och år in med att ändra och peta på lagar av alla möjliga slag, och de lagarna hava, så vitt jag vet, icke någon provisorisk karaktär. Nej, det kan icke vara rimligt att säga, att det är tillräckligt skäl för att göra lagen provisorisk. I själva verket finns det ett berättigande för provisoriska lagar, och det är när man stiftar lag, avsedd för särskilda kristidsförhållanden. Vi hade under året 1914, krigstiden och rätt långt därefter en hel rad av provisoriska lagar, det är riktigt. De voro avsedda att kunna avskaffas, när förhållandena återigen bleve normala. Men, mina herrar, det är väl inte meningen att göra gällande, att åttatimmarslagen är en kristidslag, som skall gälla under någon slags kristid och därefter komma att avskaffas? — Ja, herr Järte nickar bifall till det antagandet. Jag skall säga herr Järte, att det behövs mycket starka krafter att på allvar få den stämpeln tryckt på denna lag. Jag tror icke, även om man möjligen hoppas det på vissa håll, att det parti, herr Järte numera tillhör, kommer att kunna väлта denna lag. Jag vågar säga så mycket — det är sagt förut för övrigt — att finge högern den majoritet, som den möjligen hoppas på, så skulle den icke våga avskaffa lagen på grund av de konsekvenser det skulle dra med sig. Högerns motstånd är i icke ringa grad en demonstration, som herr Johansson i Kälkebo har nämnt.

Nu är det emellertid så, att realiter betyder det från mina utgångspunkter rasande litet, huruvida denna lag antages på fyra år eller om den antages utan tidsbegränsning. Ty därom är jag övertygad, att sedan en lagstiftning av denna natur har varit i gällande kraft under sammanlagt tio år, så kommer den icke att avskaffas, med mindre skälen för ett avskaffande bli så starka, att den skulle falla, även om ingen tidsbegränsning funnes; ur den synpunkten är det komplett likgiltigt, vilket beslut som här i andra kammaren nu fattas eller som av riksdagen överhuvud taget kommer att fattas i denna sak. Det är så till vida en strid av mera akademisk karaktär, huruvida tidsbegränsning skall förekomma eller icke. Men det är klart, att det har den betydelsen, därest man avstår från att göra lagen till provisorium, att man vinner vissa praktiska fördelar. Det kan nämligen inte bestridas, att detta envisa motstånd från högerns sida mot hela lagen och detta envisa fasthållande vid att lagen skall vara ett provisorium skapar en dålig atmosfär kring hela denna lagstiftning. Jag är övertygad, att det skulle gå mycket lättare att föra förnuftiga resonemang på enskilda punkter rörande denna lagstiftnings innehåll, om man tillåte, att det bleve en lag av samma karaktär som andra i landet gällande lagar. Det är en vanföreställning att tro, att man underlättar revisionerna genom ett provisorium. Det är min övertygelse, att man i stället försvårar dem.

Nu medger jag, att det kan tänkas två fall, under vilka ett provisorium kan få jämförelsevis ödesdigra verkningar. Om högern mot min förmodan skulle visa sig ha det modet, när den får makt, som den har vilja, om den nu får det någon gång, att avskaffa lagen, ja, då är provisoriet farligt. Det finns ju, såvitt jag har kunnat förstå av vissa tecken på sista tiden, ganska rikt spirande förhoppningar om en sådan utveckling under de närmaste åren här

i landet. Vi skulle kunna få en högermajoritet i första kammaren. Den högermajoriteten skulle kunna vägra att förnya en lag, även om andrakammarmajoriteten vore för den. Det är riktigt. Likaledes kunde, ehuru jag inte tror, att den vågar det, en högerregering eventuellt, som sagt, vid den tidpunkt, då frågan om lagens förnyande åter blev aktuell, antingen vägra att lägga fram en proposition eller också, därest den då efter motion beslöttes av riksdagen, tillstyrka Konungen sanktionsvägran på de fattade besluten.

Det är egentligen de risker, mycket små för all del, som man kan säga, att ett nytt beslut om provisorium skulle komma att medföra. Men även om man inte erkänner, även om man i likhet med mig inte tror på, att det är några verkliga risker, så har det den principiella sidan, att man ger första kammaren en ny slags vetorätt. Man ger den en vetorätt, som kan upprepas med vissa mellanrum, ibland efter tre år, ibland efter fyra år o. s. v., och det vågar jag säga är en metod att lagstifta, som strider mot hela vår konstitutions anda. Det är därför jag anser, att det icke är lämpligt med provisorium; och jag vågar säga, att de skäl, som tala för att göra denna lag till annat än ett provisorium eller att göra den till en vanlig lag, äro väsentligt starkare än de skäl man hittills kunnat anföra för att bibehålla lagen såsom provisorisk.

Herr Anderson i Storegården: Herr talman! Jag har nödgats begära ordet med anledning av vad herr Johansson i Kälkebo yttrade. Han sade, att vi högerreservanter hade sökt krypa bakom en reservation efter att i utskottet hava biträtt förslaget om prolongation av lagen. Jag vill då meddela herr Johansson i Kälkebo, att vi redan efter propositionens framläggande i motion framställt yrkande om avslag. Härefter ha vi under principdebatten i utskottet gjort samma yrkande, som det vi här i vår reservation framställt. Jag vill också meddela herr Johansson, att vi i utskottet, sedan avslagsyrkandet blivit fällt, i överensstämmelse med motiveringen till herr Lindmans m. fl. motion, yrkat på genomförande av de uppmjukningar i lagen, som där förordas, utan att dessa yrkanden i vidare mån än förut nämnts blivit biträdda av bondeförbundets representanter i utskottet. Sådant är det verkliga förloppet.

Medan jag har ordet skall jag be att få säga ett par ord till herr Engberg. Herr Engberg citerade ett anförande, som herr von Sydow i första kammaren skulle ha hållit någon tid efter åttatimmarslagens antagande första gången. Men herr Engberg glömde nämna vad herr von Sydow i dag i första kammaren anför i denna sak. von Sydow nämnde, att han var mot ett upphävande av åttatimmarslagen, om de olika länderna hade biträtt Washington-konventionen, som det då var tal om. När han sedan funnit, att flertalet länder icke biträdde Washington-konventionen, kunde han å sin sida icke heller vara med om att vårt land skulle bibehålla en lagstiftning i överensstämmelse med denna konvention. Om herr Engberg meddelat jämväl detta, hade hans citat av herr von Sydows yttrande kommit att ställas i sin rätta belysning.

Vidare sade herr Engberg något om, att man från högersidan hade framfört så skilda synpunkter på frågan, och han hade icke funnit en fullständig överensstämmelse i åskådning. Det kan ju hända, herr Engberg, att man inte inom vårt parti kan finna den likformighet beträffande individernas tänkesätt, som han är van vid från sin egen partigrupp; men vi försöka inom vårt parti att respektera varandras personliga uppfattning, och när vi från skilda utgångspunkter, som herr Johanson i Stockholm nämnde, slutligen kommo till samma resultat, så visar det, icke att vårt ståndpunktstagande är svagt grundat, utan att facit stämmer, att vi ha rätt.

Herr Johansson i Brånalt: Herr talman! Då jag i motsats till herr socialministern söker se denna fråga från nationell och icke internationell synpunkt,

Andra kammarens protokoll 1926. Nr 33.

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

så vill jag klargöra de synpunkter, som jag utgått ifrån vid mitt ställningstagande till denna fråga.

I fråga om åttatimmarslagen vill jag säga, vad jag sagt förut, att jag anser, att det i fråga om vissa arbeten kan vara nog och mer än nog med åtta timmars arbetsdag. Men tages denna lag generellt, såsom hittills skett, kommer den enligt mitt förmenande att verka ödesdigert för vårt land, och det kanske fortare, än någon anar. Här har talats om internationella överenskommelser, då det gällde införandet av denna lag. Men hava nu de styrande inom detta land, de som hava gått in för denna lag, verkligen gjort undersökningar om densammas verkningar på den allmänna levnadsstandarden inom vårt land? Det torde icke av någon kunna bestridas, att det i vårt land kräves mycket mer för att individerna skola kunna föra en dräglig tillvaro, än vad som kräves i Mellaneuropa och södra Europa. Vad är det då, som bereder möjligheter för genomförande av detta krav om inte arbete? Det är detta, som herrarna hava i alltför hög grad förbisett. Jag har heller inte vare sig hört i debatten eller sett i högerreservationen detta skäl framhållas. Jag anser det därför vara min plikt såsom ledamot av svenska riksdagen att framhålla detta till betänkande av de herrar, som hava bestämmanderätten. Jag tillhör minoriteten. Jag kan nämligen först som sist erkänna, att jag kommer att rösta för ett avslag å utskottets hemställan och bifall till högerreservationen.

En annan synpunkt är för mig avgörande. Jag vill vädja till regeringens medlemmar, som ju tillhöra det socialdemokratiska partiet, om det verkligen kan vara möjligt, att socialdemokraterna ha någon mening med och åsyfta att på alla områden tillämpa den devis »frihet, jämlikhet, broderskap», de hava åsatt sitt huvudorgan. Göra de det, böra de betänka, att de böra bereda Sveriges alla invånare, vare sig dessa tillhöra det ena eller det andra yrket, möjlighet att leva på någorlunda lika mängd arbete. Om t. ex. vi inom småbruket, inom jordbruket för övrigt, skulle tillämpa åtta timmars arbetstid, vilka konsekvenser skulle det inte komma att medföra för samhället, för kommunen — för staten? Det tror jag, var och en kan göra sig en liten föreställning om.

Jag är själv småbrukare. Det talas ofta om, att vi under vintertiden inte ha mer än några timmars arbete om dagen, men jag vill säga, att arbetet för en småbrukare, som vill föda sig på sitt jordbruk, är mer påkostande, än vad det är för många andra kategorier av arbetare. Vi få arbeta i genomsnitt tolv timmar om dagen.

Nu är det ordnat så genom åttatimmarslagen, att de arbetare, som arbeta inom industrien, vare sig den är hälsofarlig eller icke, skola ha så pass stor avlöning för de åtta timmarna, att de därpå skola kunna leva, föra en dräglig tillvaro. Om nu socialdemokraterna vilja förverkliga idén om jämlikhet, så må de se till, att även de, som arbeta inom jordbruket, ha så pass inkomst på åtta timmars arbete om dagen, att de kunna föra en lika dräglig tillvaro som andra. Så säges det, att bönderna arbeta för sitt eget. Nåväl, på samma gång som de arbeta för sitt eget, arbeta de också för de nationella intressena. Det är självklart, att när jag och min familj arbeta för vår försörjning, så slipper vederbörande, stat eller kommun, att genom arbetslöshetsunderstöd eller på annat sätt bidra till vårt underhåll. Följaktligen är det ett nationellt arbete, som jag då utför, i lika hög grad som vilken industriarbetare som helst.

Så kan det sägas, att detta arbete utträttas i Guds fria natur och inte är hälsofarligt. Men på hur många andra områden är det inte som 8-timmarsdagen tillämpas i fråga om arbete under samma eller liknande förhållanden som inom jordbruket? Vi ha t. ex. telegraf- och telefonarbetarnas reparationslag. De arbeta i fria luften. Och hur pass betalt ha de för en 8-timmarsarbetsdag, som ju tillämpas på detta område? Jo, de ha så pass bra betalt, att de ha mycket god möjlighet till sin försörjning och kunna leva på en mycket hög

levnadsstandard. Om nu socialdemokraterna anse, att jordbrukets lönearbetare ha samma människovärde som de andra arbetarna, så bör det väl ligga dem om hjärtat att även på detta område förverkliga tanken om jämlikhet. Men det göra de inte.

Emellertid, om man frågar, huruvida jag skulle vilja vara med om att genomföra en lagstiftning, som tillförsäkrade lönearbetaren inom jordbruket att få så pass betalt för det arbete han utför på jordbruksnäringens område med 8 timmars arbetsdag, att han därigenom skulle ha sin utkomst, så säger jag, att det kan jag inte, och detta därför, att jag ser frågan från nationell synpunkt. Det finns nämligen ingen möjlighet, att vi i vårt läge skulle kunna hålla uppe den höga levnadsstandard, som vi äro vana vid, därest någonting sådant skulle försökas. Det är enligt mitt förmenande fullständigt omöjligt. Och om lönearbetarna inom jordbruksnäringen skulle få 8-timmarsarbetsdag, då borde väl också de självägande bönderna och arrendatorerna, arbetsgivarna, erhålla möjlighet att få sin utkomst genom 8 timmars dagligt arbete, om de nämligen inte fränkännas samma människovärde som övriga. Jag säger än en gång, att om de icke fränkännas samma människovärde som övriga individer i vårt land, så böra också de beredas samma utkomstmöjligheter genom likartat arbete. Det är ett krav, som jag anser, att man ovillkorligen har rätt att ställa. Men hur är det? Jo, de som arbetat fram 8-timmarsarbetslagen, ha sagt, att jordbruket skall undantagas, och därmed har man lyckats att få många jordbrukare, särskilt från liberala och frisinnade partiet, att gå med på denna lag. Detta är enligt min mening rent av oförståeligt. Dessa jordbrukare tyckas inte, som ordspråket säger, se längre, än näsan räcker, hur lång eller kort den sedan är.

Jag säger än en gång, att om denna lag skall i sin hittillsvarande omfattning tillämpas även i fortsättningen, så dröjer det inte länge, förrän vi få se vårt folks levnadsstandard komma att sjunka. Det är någonting som är alldeles visst och säkert. Vi ha betydligt större omkostnader för att kunna leva drägligt i vårt land än i andra länder. I vårt kalla klimat behöva vi varma och dyrbara bostäder, vi behöva elda dem, vi behöva varm beklädnad, och vi behöva även en kraftigare och dyrbarare föda, än man behöver under mera gynnsamma förhållanden. Därför måste vi i vårt land uträtta mer arbete, än man behöver i andra länder, som äro mera lyckligt lottade i detta hänseende. Men när man här har velat följa de internationella förhållandena utan att taga hänsyn till våra egna nationella behov och intressen, ja, då vet jag sannerligen inte, hur jag skall benämna de herrar, som intaga en sådan ställning, helst då jag jämför detta med de stora orden i det socialdemokratiska huvudorganets devis: frihet, jämlikhet och broderskap. Jag kan inte spåra några verkningar av dessa tre ord i de förhållanden, som 8-timmarslagen medför.

Herr talman! Jag skall härmed sluta. Jag kommer att med den motivering, som jag här framlagt, skänka min röst åt den reservation, vari hemställes om avslag å propositionen.

Herr **Löfgren** i Stockholm: Herr talman, mina herrar! Efter den utgång, som detta ärende fått i första kammaren, hade jag knappast tänkt ha något uttalande i denna fråga annat än möjligen ett kort yttrande för tillstyrkande av utskottets förslag. Men jag föranleddes att begära ordet av det anförande, som hölls på eftermiddagen av min gamle vän herr Järte. Jag skall så småningom vända mig särskilt till honom med några vänliga ord.

Men eftersom jag nu intagit denna högtidliga plats, anser jag mig först böra ange min ställning till det föreliggande förslaget och ange skälen, varför jag i valet mellan regeringens förslag å ena sidan och utskottets förslag å den andra kommer att ge min röst åt det senare. Det är inte därför att propositionen går ut på en definitiv lagstiftning, under det att utskottet uttalar sig för en fort-

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

satt provisorisk lag. Jag anser tvärtom, i full överensstämmelse med herr socialministern, att en provisorisk lagstiftning i allmänhet är ett oting och i bästa fall låter försvara sig som en nödfallsutväg. Jag skulle därför gärna ha velat ge fullt och obetingat erkännande åt normalarbetsdagens princip genom en definitivt antagen lag. Tyvärr har lagförslaget inte ens genom utskottets överarbetning fått det sakliga innehåll, att jag för min del vill vara med om att definitivt upphöja det till lag. Men framför allt är det herr socialministerns motivering för att arbetstidslagen nu av honom förordas bliva definitiv, som avhåller mig från att ge min röst för en dylik mera definitiv form av denna lagstiftning. Herr socialministern vill nämligen ha lagen definitiv, framför allt för att Sverige skall kunna ansluta sig till den s. k. Washington-konventionen, som vi nu ha hört så mycket talas om. Just i det syftet ha socialministern och regeringen skärpt lagen. Speciellt tänker jag då på avlägsnandet av bestämmelsen att undantaga arbetsgivare med högst fyra arbetare och göra lagen generellt gällande för allt arbete inom industrien. — Inom parentes sagt tror jag, att denna skärpning är onödig för möjliggörande av en anslutning till Washington-konventionen. Jag vet visserligen, att en del formalistiska experter, som hålla på med dessa ting nere i internationella arbetsbyrån i Genève, ha uttalat, att så vore fallet. Men för min del tror jag det inte. Nog är det sant, att Washington-konventionen för att vara en internationell konvention, avsedd att antagas av alla länder, är alltför detaljerad. Men så galet är det väl ändå inte, att uttrycket »industri» i konventionen, vilket sedan inte närmare definieras, skulle nödvändigtvis behöva omfatta allt arbete inom produktionen, oavsett antalet arbetare. Tvärtom synes det vara så, att den paragraf i Washington-konventionen, som säger, att varje land får bestämma om gränserna för de olika kategorier av arbete, som äro underkastade konventionen, bör tala för rätten att göra bestämmelser likartade dem, som vi ha i vår nuvarande provisoriska arbetstidslag. Men bara det att frågan om Washington-konventionens innebörd i detta hänseende är ställd under debatt, visar bäst, att Washington-konventionen i sin nuvarande avfattning omöjligen kan komma att verbatim, efter sin ordalydelse, antagas av alla länder. Ehuru den är mera generell till sin avfattning än vår lag, är den dock, som sagt, alldeles för detaljerad för att kunna tjäna till allmän grundval för likartad nationell lagstiftning i skilda länder. Debatt är också nu uppe om ändring av Washington-konventionen. Vi veta, att det nyligen varit en konferens i London, vilken dock inte gav något resultat. Vad man än må säga om konferensen i London, så är det visst, att en rätt grundlig revision av Washington-konventionen är en förutsättning för att den verkligen skall kunna komma att läggas till grund för de olika ländernas lagstiftning.

Herr socialministern och jag äro emellertid fullt ense såtillvida, att vi bägge vilja verka för en internationell lagstiftning. Skillnaden är, att herr socialministern vill anslutning till någonting, som heter Washington-konventionen men som faktiskt inte existerar såsom en verkligen för världen i allmänhet gällande internationell författning, och för att möjliggöra anslutningen till denna fiktiva internationella överenskommelse vill han, att vi skola antaga en definitiv nationell lagstiftning, under det att jag för min del vill få en definitiv lagstiftning om arbetstidens reglering inom industrien av den beskaffenheten, att den kan på ett naturligt sätt ansluta sig till *den* internationella överenskommelse, som även jag hoppas på att vi skola komma till.

Vad skall man fordra av en sådan lagstiftning? Jag har antytt det en gång förut i riksdagen, ty jag har ingalunda varit den slaviska beundrare av vår nuvarande arbetstidslag, som man skulle kunna tro på grund av t. ex. herr Järtes anförande. En definitiv lagstiftning, som innebär möjlighet till anslutning till en internationell reglering av arbetstiden, den bör ha tre grunddrag.

Det första är att den väsentligen skall fastslå principer men inte verkställighetsåtgärder, vilka böra överlämnas åt den administrativa lagstiftningen. För det andra bör den i första rummet reglera förhållandena inom den verkliga industrien, storindustrien och därmed likartade områden, vilket för övrigt även Washington-konventionen, enligt min uppfattning, verkligen åsyftar. Och slutligen, lika väl som Washington-konventionen också gör i det fallet, bör en nationell lagstiftning ge större utrymme åt överenskommelser mellan arbetsgivarna och arbetarna, fackförbunden å ömse sidor, för modifikationer av lagen, när den har bestämda föreskrifter, och särskilt för möjliggörande av avvikelser, då konjunkturerna böra föranleda dylika modifikationer av lagen. Märk väl, att praxis hos oss också gått i den riktningen, att den inte allenast tolkat lagen extensivt utan till och med intolkat vad som kan anses vara nytt innehåll i gällande lag. Så mycket hellre bör då denna liberala praxis kunna fastslås i ny lagstiftning.

Min slutsats är således, att det på nu befintlig utredning ingenting annat är att göra än att förlänga lagen provisoriet. För att gå till en definitiv lagstiftning skulle man behövt se till, inte vilka skärpningar som erfordras för möjliggörande av en formell anslutning till Washington-konventionen, utan snarare vilka lindringar och omläggningar som behövas för att göra lagen till ett uttryck för vad som nu är allmänt godtaget inom industrien.

Men nu kommer jag till vad jag egentligen begärde ordet för att säga. Om jag inte kan antaga lagen såsom definitiv, varför röstar jag också mot lagens upphävande? När jag helt kort vill söka besvara den frågan, så riktar jag mig närmast till den talesman för högern, herr Järte, som i eftermiddag med största klarhet och med en modernitet i uppfattningen av dylika frågor, som gör att man överhuvud kan resonera med honom, framlade sin syn på denna sak. Jag vänder mig till denne talesman för högern för att från mina synpunkter ge en förklaring av en hel del saker, som antingen stodo ouppklarade för honom eller som han förklarade på sitt alldeles särskilda sätt. Jag åhörde med mycket intresse och stor uppmärksamhet allt vad han sade. Och jag hörde inte ett enda ord, som antydde annat, än att också herr Järte fann själva rättskravet berättigat, detta, såsom han antydde, sedan ålder av de arbetande massorna framförda krav, detta krav, som man under generationer förgäves sökt förverkliga, kravet på skälig vila, på rätt till privatliv och förströelse även för de av hårt kroppsarbete betungade massorna. Herr Järte, som ingalunda bestred det berättigade i detta krav i dess allmängiltighet, tillskrev oss, som togo initiativet för att få det, låt vara ofullkomligt, förverkligat, inte några dåliga motiv, den rättvisan vill jag ge honom, men en viss naivitet, som skulle ha tagit sig uttryck i en panikstämning, som fyllde tiden och som han ansåg särskilt ha gripit oss, som då hade att svara för landets ledning. Det där om panik ha vi hört, så att vi nu nästan äro utledsna på det. Så snart det är fråga om något, som utförts självständigt och oegennyttigt utifrån de grundsatser, som vi ha gjort till våra, vi, som tillhöra ett herr Järte motsatt parti, så talar man om att det skett i panikstämning. Om vi skola tala om panik, så tror jag snarast, att paniken fanns på den andra sidan. Herr Järte fann emellertid vissa opportunistiska bevekelsegrunder, som gjorde, att vi handlade. Vi tänkte oss, sade han, att arbetstidslagen skulle verka som »peace maker», i fredsstiftande riktning. Och vidare ville vi avpassa vår svenska lagstiftning efter en väntad men ännu inte förverkligad internationell reglering av arbetstiden. Ja, men han glömde en sak — att också vi funno kravet i och för sig riktigt och skäligt. Jag försäkrar herr Järte — och jag tror, att han på grund av gammal bekantskap skall tro mig — att själva grunden, varför jag för min del var med om lagens tillkomst, var, att jag ansåg kravet berättigat och rättvist och att tiden var mogen att genomföra det. Och tiden var ej

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

blott mogen, den var också särskilt lämplig, då vi funno det nödvändigt i dåvarande situation att taga initiativet till att, i den mån det kunde ske, tillfredsställa detta krav.

I det fallet, när det gäller erkännande av rättskravets berättigande, stå vi alltså på samma linje. Vad är det då som skiljer? Jo, skillnaden ligger i metoden, ligger däri, att under det vi ansett oss böra taga lagstiftningen till hjälp, anser herr Järte, att det gällde för arbetarna att gå avtalsvägen, eller, som han uttryckte sig, han uppmanade arbetarna att »arbeta sig fram» till drägliga arbetsvillkor och däribland skälig arbetstid. Men han ville ej veta av, som det hette, att »lagstifta sig fram». Ja, det är den grundväsentliga åtskillnaden. Herr Järte och den moderna högeråskådning han representerar bygga endast på fackföreningspolitiken, på maktfaktorerna, men vi, som företräda en liberal uppfattning — jag kan ej tala för andra — vilja hjälpa *alla* arbetare — t. o. m. strejkbrytarna, vi vilja icke ens, att strejkbrytare skola tvingas att arbeta under för lång arbetstid utan under drägliga villkor.

Det är ganska egendomligt att höra, att de, som alltid tala om, att arbetets frihet bör läggas till grund för social utveckling, att dessa samma personer nu här vilja grunda utvecklingen fram mot ett förverkligande av detta rättskrav, som vi äro eniga om, på fackföreningspolitiken allena, låta det bli parternas privatsak, om kravet kan förverkligas eller ej. Men om nu organisationen brister och fackföreningarna slås sönder och samman, om hela detta organisationsarbete, som i så hög grad berett bättre levnadsvillkor, om det under konjunkturernas tryck faller samman, skola vi då gå tillbaka till äldre förhållanden, skall det ej finnas någon fast grund att stå på, då det gäller att bestämma arbetsvillkoren och en skälig arbetstid för dem, som arbeta?

Hur är det för övrigt med den åskådning, som herr Järte representerar, då det gäller icke rättigheter utan skyldigheter för arbetarna? Är det icke så, att lika väl som vi mötas i erkännandet av rättskravets berättigande, ehuru vi, delvis åtminstone, vilja gå olika vägar, den ene också på lagstiftningens och den andre blott avtalets väg — är det icke så, att, när vi komma till frågan om arbetarnas *skyldigheter*, är herr Järte liksom jag av den åsikten, att oavsett vad arbetsgivare och arbetare sins emellan avtalat, så skall på områden, där en arbetsinställelse medför särskilda farligheter, främst på vissa viktiga statliga och kommunala områden, samhället ha rätt att fordra arbete och därför kunna lagstifta om obligatorisk skiljedom och andra åtgärder i fredsbefrämjande riktning? Jag tycker, att denna herr Järtes uppfattning om skyldigheterna bör ha vissa konsekvenser även vid bedömandet av arbetarnas rättigheter.

Men, mina damer och herrar, arbetstidslagen och den princip, som ligger under den, så ofullkomligt som den kanske är i lagen uttryckt, den har också en annan betydelse, som icke blott karakteriserar densamma som en skyddslag eller, som herr Järte kallade den, och det med en viss grad av rätt, en förbudslag för *arbetarna*. Den har också en annan karaktär och verkar i en annan riktning, nämligen så, att den motverkar den illojala konkurrensen mellan olika *företagare* inom industrien. Den gör det icke möjligt för en arbetsgivare, som har lyckats pressa sig till hårda villkor i fråga om arbetstiden av sina arbetare, att skära remmar ur de lojala arbetsgivarnas hud. Det är en lag mot illojal konkurrens mellan arbetsgivarna *inom* produktionen i landet, och den tendens till internationalisering, som denna lagstiftning har, och för vilken lagens stiftare ha gått in, gör, att den strävar till samma förhållande *mellan* länderna. Så snart denna lagstiftning finnes i några av de stora handelsländerna, är det en nödvändighet, att den finnes även hos oss. Och jag vill fråga herr Järte: även om vi varit en smula för tidigt ute genom att antaga den provisoriska, märk väl, endast provisoriska arbetstidslagen, innan Washington-konven-

tionen, som dock tillstyrkts av en enhällig svensk delegation, innefattande även arbetsgivarna, hade undertecknats — lingo vi inte ändå rätt? Washington-konventionen, sådan den blev, gav ju dock uttryck för en allmän internationell vilja att komma till enighet även mellan parterna på arbetsmarknaden. Det är sant, att det sedan blivit misräkningar, att försoningen mellan klasser och folk gått saktare, än vi hade hoppats. Men här gäller det just, herr Järte, att »arbeta sig fram». Och jag vill fråga herr Järte och dem, som tänka lika med honom: Skulle ni vilja taga ansvaret för att medverka till en reaktion, att här gå tillbaka? Skulle ni vilja taga det ansvaret, eller skulle ni icke fastnera vilja erkänna det berättigade i, att, åtminstone i den mån den internationella utvecklingen påkallar det, även vi skola vara med och taga konsekvenserna för vår del?

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Herr Lindman slutade sitt anförande — och nu skall jag också sluta — med några ord, vilka utgingo från en utsago om honom själv, nämligen att herr Lindman betraktade sig själv som optimist. Men när högerns ledare — jag säger icke i denna fråga ledande — skulle utveckla detta ord närmare, så sade han, att emedan han var optimist så trodde han, att utvecklingen skulle ge honom rätt och arbetstidslagen komma att utdömas. Ja, egentligen kunde man däri se ett uttryck för en förhoppning om att det i längden till sist skulle gå så gale, att de dåliga konjunkturen, som vi hittills haft och som givetvis måste i hög grad ha nedsatt förväntningarna om en god verkan av arbetstidslagen, skulle bli ändå värre och att det till sist skulle bli så svårt, att även vi andra skulle inse, att det klokaste vore att gå tillbaka till tillståndet före arbetstidslagen och sålunda upphäva densamma. Jag skulle dock vilja fråga, när herr Järte säger sig yrka avslag på lagen, därför att i ett dylikt beslut från riksdagen eller från kammaren skulle ligga ett erkännande om, att arbetstiden bör anpassas efter konjunkturen, om icke vi, med allt erkännande å ömse sidor av allmängiltigheten av denna sats, ändå kunna komma överens om, att upphävandet nu av denna lagstiftning skulle innebära en ny faktor, som i hög grad rubbade det nuvarande ekonomiska läget och hade minst lika svåra och överskådliga konsekvenser, som det enligt min mening skulle ha haft, därest vi vid den tidpunkt, då lagen antogs, icke tagit ett steg, icke gjort något för att möta det allmänna krav, som då gjorde sig gällande, i fråga om tillkomsten av en arbetstidslag.

Från dessa förutsättningar, herr förste vice talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Chefen för socialdepartementet herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag begärde ordet omedelbart efter herr Löfgrens i Stockholm anförande endast för att rätta ett missförstånd. Jag tror, att han nämnde, att han ej ville vara med om en definitiv lagstiftning på detta område, på grund av den motivering, som socialministern anfört för förslaget om denna definitiva lagstiftning. Jag känner icke till, att vare sig i de anföranden jag hållit i riksdagen i dag eller i den kungl. propositionen Washington-konventionen åberopats som ett skäl för den definitiva lagstiftningen. Washington-konventionen åberopas som ett skäl för de förändringar i den nu gällande lagen, som äro föreslagna i den kungl. propositionen, men det står ej ett ord om Washington-konventionen i den motivering, som anförts till förmån för, att lagen skall förvandlas från en provisorisk lag till en definitiv.

Jag har endast velat lämna denna upplysning i detta sammanhang, då det kan ha sin betydelse, att densamma finnes antecknad i protokollet.

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Herr Järte: Herr förste vice talman! Den näst föregående ärade talaren, herr Löfgren i Stockholm, vände sig med några ord till herr Lindman, som nu ej är närvarande. Jag vågar påstå, att den, som följde herr Lindmans anförande på eftermiddagen, måste säga, att herr Löfgren gjorde sig skyldig till en feltolkning av detta anförande. Herr Lindman förklarade sålunda, att han var optimist nog att tro, att med tiden skulle den svenska arbetarklassen finna, att den nuvarande arbetstidslagen länder densamma till ekonomisk nackdel. Därtill komme, menade han, att det kan inträffa, sådana katastrofer — och där kom den »pessimistiska» synpunkten in — att, vår åstundan förutan, kunde, såsom är fallet i Tyskland, 8-timmarslagen slopas på det sättet. Det var innebörden i herr Lindmans yttrande, såsom jag fattade det.

Jag hoppas, att kammaren ursäktar mig, om jag nu går in på några repliker mot de vedersakare, som uppträtt mot mig under debatten.

Jag är då i den lyckliga belägenheten att kunna bemöta åtskilliga av herr Löfgrens i Stockholm uttalanden med herr Johansons i Stockholm yttranden. Min ärade vän, herr Eliel Löfgren, förmenade, att högerpartiet vid makten ej skulle kunna taga på sitt ansvar att upphäva 8-timmarslagen och framkalla en reaktion på detta område, en återgång till gamla tiders arbetstidsförhållanden. Herr Johanson, landsorganisationens sekreterare, uttalade å sin sida en tämligen föraktfull mening om nuvarande 8-timmarslag: den gör knappt skäl för namnet, sade han, man kan arbeta över 9 timmar under 5 dagar i veckan. Han glömde dock den engelska lördagsledigheten. Alltjämt kvarstår vidare det faktum, att 48 dividerat med 6 blir 8, och vi ha just en lag om 48 timmars arbetsvecka. Men han tillade: »Även om lagen upphävdes, tror någon, att det skulle vara möjligt att öka arbetstiden därigenom?» Nej, det tror jag ej heller. Därmed har jag bemött herr Löfgrens farhågor i den vägen. Eljest är jag icke någon sådan maktfilosof på det sociala området, att jag anser, att de stora organisationerna äro något gott i och för sig. Men jag vidhåller gentemot liberalen herr Löfgren, att uppgörelser dem emellan försiggå i varje fall under större frihet och därför kanske under större ansvar, än då staten genom sin lagstiftning blandar sig i dessa uppgörelser. Jag tillåter mig alltså ha en liberalare mening på den punkten än herr Löfgren.

Beträffande farhågorna för att upphäva den svenska arbetstidslagen, får jag hänvisa till herr von Sydow i första kammaren, vilken, såsom jag nämnde i mitt första anförande, förklarat, att någon förändring i status quo därigenom icke skulle inträffa. Men väl skulle det inträffa, och det är det, som är av betydelse för den stora allmänheten och den svenska folkhushållningen, att denna lags järnlinjal, som körts tvärsigenom allt vad ekonomisk rörelse heter i näringslivet, skulle upphöra att finnas till, och man skulle på alla områden få en naturlig anpassning efter verklighetens krav.

Det frågades ifrån något håll, varför vi ej krävt nya uppmjukningar av lagen och försökt få till stånd ytterligare lindringar i vissa punkter. Jag är för min del icke alls ohågad för den taktiken, men jag trodde, att de borgerliga mellanpartierna här i riksdagen, som själva i ord och handling erkänt och genom uppmjukningar tidigare betygat, att den svenska lagen är för stel och schablonmässig, jag trodde, säger jag, att man från dessa partiers sida skulle låtit sig angeläget vara att komma fram med sådana yrkanden även vid årets riksdag. Nu hör jag, att man anser sig ha gjort en del uppmjukningar. Ja, i jämförelse med Kungl. Maj:ts förslag, som innehöll motsvarande skärpningar. Men det är ingen reell vinst, som därmed göres. Uppmjukningar äro bra, men lagens upphävande är bästa sättet att anpassa arbetstiden efter det verkliga livets krav; och detta kommer att sättas igenom oberoende av lagen. De första påfrestningarna komma att ske officiellt omärkligt och komma ej att statistiskt inregistreras. Denna påfrestning inställer sig på allvar den

stund, då, såsom vi väl alla uppriktigt hoppas, det svenska näringslivet äntligen får gå ett verkligt uppsving till mötes. Hittills ha rätt mycket svåra tider, och det har gjort, att 8-timmarslagens karaktär av förbudslag icke gjort sig märkbar på sätt, som då kommer att äga rum.

Gentemot herr Eliel Löfgren vill jag vidare framhålla, att det s. k. rättskravet på förkortad arbetstid, som jag visserligen sympatiserar med, kan man ej tillmäta någon *principiell* betydelse. Ty vem önskar icke, att folk skall kunna få det bättre? Därpå kan man ej grunda någon partiskiljande åskådning. Jag har ej heller velat bestrida ärligheten och den goda tron hos den blockregering, som herr Löfgren då tillhörde, och att denna på fullt allvar hyste den föreställningen, att man kunde på lagstiftningens väg utan våda åstadkomma 8 timmars arbetsdag. Men man skall vara politiskt ovetande för att icke förstå, att motorn till denna iver, det avgörande motivet för denna reformvilja, låg hos de *socialdemokratiska* ministrarna i denna blockregering. Och denna iver stegrades till forcering, denna vilja blev brådska, när novemberkrisen inträffade. Då hände vad som, mig veterligen, i det sammanhanget aldrig skett förr, nämligen att den kommitté, som utredde frågan, fick föreläggande att vara färdig till en viss tidpunkt. Och herrarna minnas, vilken väldig politisk apparat som sattes igång för att få lagen genomtrufad några veckor *före* Washington-konventionens tillkomst. Det rådde då panik i Europa, det var bolsjevismens och den spanska sjukans värsta månader, det var världskrigets sista helvetiska slutackord, då det europeiska samhälls- och statssystemet skakades i sina grundvalar. Men vi här i Sverige hade lika väl som Holland och Schweiz kunnat hålla huvudet kallt. Ansvar för att så icke skedde, det kommer historiens dom att oryggligt lägga på de *liberala* medlemmarna av vår dåvarande regering. Visserligen inlade det liberala partiet mycket stora Brasklappar under beslutet, men när svenska folket sedermera gått till val, hjälpte det icke vederbörande. Jag tror mig uttala ett politiskt faktum, om jag säger, att det finnes ett samband mellan arbetstidens förkortning och det liberala partiets sammansmältning.

Herr Löfgren i Stockholm förmenade, att 8-timmarslagen var ett utslag av social försonlighetspolitik och av liberalare uppfattning att hellre söka reglera arbetstiden genom lag än genom organisationernas fria förhandlingar. Jag har redan varit inne på detta tidigare, men jag vill nu bara ytterligare erinra om att Danmarks och Englands exempel visa, att man kan nå detta sociala mål med det fria avtalets form utan att ytterligare fortskrida på den tvångslagstiftningens väg, som kan, som många med mig befara, leda in hela vårt samhällsliv i en labyrint, i vars inre lurar monopolens Minotaurus, den demokratiska statsdespotismens drake. Liberalerna skulle hjälpa oss andra att finna Ariadnetråden ut ur den labyrinten. Men det sker icke: på det hållet finnas icke längre livskraftiga sympatier för näringsfrihetens idé, denna idé, som varit den djupaste orsaken till alla de stora sociala och ekonomiska framsteg, som gjorts under det gångna seklet. *Målet* är ju för oss alla detsamma. Vi vilja större ekonomiskt och socialt välstånd. Men, mina herrar av vänstern, börja ni icke tveka, om ni valt de rätta *medlen* härför, då ni ideligen lita till statens ingripande med tvångsmakt och lagar, som motverka vad friheten av egen makt kan åstadkomma. Det nittonde seklets historia visar på ett i hävderna enastående sätt, vad den ekonomiska, individuella friheten kan förmå på detta område, visserligen med stora offer, som all utveckling, och med svåra lidanden för lönearbetarna. Men nu äro dessas organisationer så starka, nu är arbetarklassens politiska inflytande så tryggt, att det icke är någon fara för återfall i forna tiders förhållanden. För min del hoppas jag, att det parti, som jag räknar mig till och som jag slutit mig till, därför att det för närvarande kraftigast och bäst förfäktar frihetens talan i Sveriges offentliga liv, också så

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

småningom skall komma det svenska folket att inse detta och samla det kring sina fanor.

Herr Engberg gjorde gällande, att jag skulle besinna mig på högerens ställning i handelspolitiska frågor, och han tycktes anropa mig om bistånd i sin kamp mot protektionismen. Jag vill säga herr Engberg: skola vi byta protektionismen mot socialpolitiken? Det må vara hänt, det är jämnt spel: protektionismen och näringsskyddet mot socialpolitiken och arbetareskyddet. Om det sista skulle man kunna säga, att det gäller människor, och det är mycket viktigare än det andra, som gäller näringar, vilka ur humanitär och social synpunkt anses mindervärdiga. Det är icke så. Näringarna uppbära folkushållet och livnära människorna. I principiellt hänseende har såväl protektionismen som socialpolitiken sitt berättigande, *därför* att de bägge uppkommit och äro till uteslutande för det helas, för det allmännas skull. Jag skall icke påminna herr Engberg om glastullen. Men jag återkommer till, att om det skall vara jämnt spel, så å la bonheur, så kunna vi komma åter till de gammal-liberala idéernas aldrig fullt förverkligade samhälle, men det tror jag ingen av herrarna är med på!

Jag skall icke inlåta mig på några socialpolitiska lärostrider med herr socialministern om skillnaden mellan den svenska arbetstidslagen och Washingtonkonventionen. Jag skall icke heller upptaga kammarens tid med vidare argumentering om vad som stod i 1919 års proposition om arbetstidslagen och om de svenska lönearbetarnas överkompensering o. s. v. Jag vill bara framhålla det, att det *icke* är riktigt, utan strider mot verkligheten, när herr Eliel Löfgren säger, att man fann tidpunkten lämplig att genomföra den svenska arbetstidslagen. Nej, det var den mest olämpliga tidpunkt som tänkas kunde. Jag anser mig ha givit fullgod argumentering för denna uppfattning i mitt föregående anförande.

Till sist några ord i anledning av herr socialministerns anförande. Jag väntade med en viss undran på vad herr socialministern skulle yttra om det mottagande hans propositioner fått av andra lagutskottet. Jag förvånade mig emellertid icke över att han sade, att han fäste sig så »rasande litet» vid deras förolyckande. Deras fiasko hade bara »akademisk karaktär». I vanliga fall bruka regeringar ha stor ambition på den punkten. Men *denna* regering tar bakläxan med glatt humör, och det är helt naturligt, ty den tänker ju bli — kvarsittare!

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Chefen för socialdepartementet herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Herr Järte talade i förmiddags, såvitt jag förstod honom rätt, å arbetsgivarnas vägnar om förutsättningarna för en avtalsmässig reglering år 1919 eller 1920 av arbetstiden. Jag tillät mig då anmärka, att han med all säkerhet talade utan fullmakt, och jag misstänker, att om den väg, herr Järte nu i sin efterklokhet ansett lämplig, skulle ha följts, hade vi icke sett det danska exemplet upprepas i Sverige utan fått uppleva ganska bittra arbetsstrider.

Nu har herr Järte — tillåt mig tolka det så — utbjudit som kompensation mot socialpolitiken högerens protektionism. Jag fruktar, att han icke heller där talar med den vederbörliga fullmakten.

Jag tillåter mig vidare påpeka, att herr Järte icke önskade taga upp någon polemik med avseende å det ytterst energiska omdöme, som han fällde om 1919 års proposition i arbetstidslagsfrågan, då han karakteriserade ett uttalande — som för övrigt icke bara var den dåvarande civilministerns, herr Schottes, och som är rätt mjukt för övrigt, utan även arbetstidslagskommitténs — att man förväntade, att arbetsgivarna skulle vidtaga sådan förhöjning av lönerna,

att arbetstidens förkortning komme att kompenseras, som ett alldeles ovanligt uttryck för ekonomisk okunnighet och politiskt lättsinne, samtidigt med att han sedermera — jag upprepar det — konstaterade, att den svenska arbetareklassen nu är överkompenserad med 23 %. Antingen är det första yttrandet av herr Järte riktigt, eller också är det andra riktigt. Bägge kunna icke vara riktiga, utan de äro, såsom jag uppfattade dem, helt enkelt endast ett uttryck för en jonglering i argumenteringen, som visserligen kan giva dem en tilltalande air men totalt berövar dem all saklig tyngd.

Jag tycker, att herr Schotte har i detta om ekonomisk okunnighet och politiskt lättsinne så utomordentligt starkt vittnande yttrande tämligen rätt bedömt den tid, som sedermera kommit, och därpå har herr Järte givit bekräftelse.

Beträffande bakläxan, herr Järte, får jag uppriktigt säga, att en regering, som icke förstår att skilja på huvudsak och bisak, den borde åtminstone aldrig fungera såsom en minoritetsregering, som den nuvarande gör. Huvudsaken är och förblir ett positivt beslut mot högern om 8-timmarslagens bestånd. Huvudsaken blir aldrig, om lagen begränsas till viss tid eller ej, särskilt med hänsyn till det, att en sådan tidsbegränsning nu icke kommer att medföra, att lagen blir slopad. Det är nämligen min övertygelse, att det icke kommer att ske, sedan den varit i kraft i tio år, såsom jag förut understrukit. Att sedan jag måste finna det ytterst svagt motiverat även med det tillägg till motiven, som herr Löfgren gjorde, att man fortsätter med ett provisorium, det är en annan sak. Jag har en annan mening än den, som utskottet företräder, men skiljaktigheten mellan våra olika meningar är av en sådan beskaffenhet, att jag icke anser, att den kommer att slutligen få några praktiska verkningar beträffande lagens faktiska användning, och jag tycker därför icke, att den har någon i mitt tycke alltför allvarlig karaktär. Den realitet, som vinnes ur mina synpunkter, är något värdefullare än den formella frågan om tidsbegränsningen.

Herr **Holmström** i Stockholm: Herr talman! Jag begärde ordet endast för att ge en liten replik till herr Järte, som själv förklarade, att han var talesman för det enda parti, som hade friheten och rättvisan på sitt program.

Herr Järte talade om att arbetstidslagen kom till för tidigt och klagade över att utredningen icke blivit fullföljd, såsom borde ha skett, i det att vi fingo föreläggande från den dåvarande departementschefen. Det är riktigt, men endast i viss måtto, herr Järte, och jag torde något känna till det, därför att jag tillhörde som bekant denna kommitté och var en av dem, som fingo detta föreläggande. Nu var det så, att utöver arbetstidslagen hade kommittén även i uppdrag att taga ställning till och framlägga förslag om arbetstidens förläggning, om arbetares semester m. m. Vad innebar då detta föreläggande av regeringen? Jo, att bryta ut en detalj och lägga fram i första hand förslag till lag om arbetstidens begränsning. Det var föreläggandet, och det var icke så omfattande, som man kunde tro av herr Järtes yttrande.

Så är det en del detaljer, som jag skulle vilja bemöta. Herr Järte sade, att det varit olyckligt, att man genom lag begränsat arbetstiden. Det hade varit lyckligare och bättre att på överenskommelsens väg söka komma till en arbetstid, motsvarande den vi nu ha. Herr Järte sade, att det borde ha gått i vårt land, ty det hade gått i Danmark. Herr Järte kunde ha tillagt, att överenskommelsen i Danmark säkerligen icke hade träffats, om det icke hade införts lagstiftning på området i övriga länder. Varför talade icke herr Järte om andra länder, om Norge och Finland t. ex., där sådan lagstiftning införts? Det var kanske icke opportunt. Och så tillade herr Järte samtidigt, att beviset för att vi kunde ha träffat överenskommelse är, att av de konflikter, som förekommit, det är ytterst få fall, där de förts för förkortning av arbetstiden. Han stödde sig på statistiken rörande vilka lönekonflikter som förts enbart om arbets-

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

tiden. Herr Järte, som är en man, som väl känner till arbetarrörelsen, borde veta, hur det är med detta. Vet han det, så talar han avsiktligt på annat sätt. Det förhåller sig på det sättet — och jag har någon erfarenhet av detta, ty jag kan säga, att jag fört flera lönekonflikter i hamn än herr Järte — att det var icke bara om lönernas storlek man tvistade. Där avtalsuppgörelser träffats, innehöllo yrkandena i regel bestämmelse om 8 timmars arbetsdag flera år innan lagen tillkom, och vidare innehöllo yrkandena, att 23 § skulle bort, som herr Järte talade om. Alla konflikter, där det gällde såväl löner som arbetstiden, har herr Järte icke lämnat statistik över. Hur kan man då komma till den slutsatsen, med ledning av den statistik, som herr Järte visade på, att vi skulle kommit fram på överenskommelsens väg?

Herr Järte nämnde, att arbetstiden minskats före arbetstidslagens tillkomst, och det är ett bevis, anser han. Jag skall taga ett exempel. Jag var med om att träffa uppgörelse i verkstadskonflikten. I verkstadsindustrien var den högsta arbetstiden 57 timmar, och vi fingo ned den till 52 timmar. Men varför? Jo, man förklarade från verkstadshåll, att här hade en kommitté tillsatts, som skulle komma att föreslå införande av 8 timmars arbetsdag, och då vore det bättre att redan på förhand taga ett stort steg, så att man icke behövde hoppa så långt sedan. Man kan icke använda detta som argument för arbetsgivarernas medgörlighet och vilja att på frivillighetens väg träffa uppgörelser. Det är orimligt.

Jag skall sluta med att i anledning av påståendena om att järnindustriens svårigheter skulle bero på 8-timmarslagens införande hänvisa till vad handelsministern förut i dag i första kammaren yttrat om den verkliga orsaken därtill. Jag vill blott tillägga, att det ofta hörda talet om att anledningen till att inom denna industri speciellt hyttorna undan för undan få läggas ned skulle vara den välsignade arbetstidslagen, icke är riktigt, och jag vill uttala min förvåning över detta påstående, därför att den arbetstid, som uppehålls vid hyttorna, är 56 timmar, och det har den varit, långt innan arbetstidslagen trädde i kraft. Så är det, mina herrar, med det argumentet.

Herr Lövgren i Nyborg: Herr talman, mina damer och herrar! Herr Järte såg ett visst sammanhang mellan 8-timmarslagens införande och det liberala partiets sammansmältning. Men om han verkligen menade det, kan han väl vara överens med mig om att 8-timmarslagen verkat gott. För det kan väl vara skäl att komma ifrån den balansgång vi ha i svensk politik, önskvärt ur klarhetens och redans synpunkt. Ty jag måste säga, att det blir tämligen tråkigt i ett samhälle, där en sådan här balansgång utföres år efter år. Och jag tror icke, att det är gott för samhället självt, om folket gripes av leda vid parlamentarismen, leda vid det demokratiska statsskicket. Och jag undrar för övrigt icke på, om man gripes av leda, när man ideligen har dessa ständiga slagsmål om detaljsaker. Och jag är frestad att säga, som jag sade i en debatt för några år sedan, att hela detta slagsmål sätter man i gång därför att man vill återföra förhållandena till vad de voro långt tillbaka i tiden, och hela detta slagsmål håller man gående för att det är meningen att man skall glömma bort, att det finnes en ekonomisk överklass, som härskar och regerar i detta land bakom kulisserna så att säga, en ekonomisk överklass, som gör det i skydd av detta politiska slagsmål, som herr Ekman m. fl. håller i gång på så skickligt sätt. Det gör, att man aldrig kommer till de ekonomiska realiteterna.

Så vill jag säga till herr Järte, att när han talade om Amerika såsom något slags föredöme, så är Amerika ett mycket trist och uselt exempel, även om det ur svenska synpunkter icke verkar så avskräckande. Men det är bara beroende på att vårt folk, som kommer över till Amerika, på grund av sin

lätthet att lära det engelska språket och på grund av sin arbetsskicklighet enrolleras i de s. k. skilled labourkåren, de yrkeslärdas arbetarnas kår. Jag såg nyligen en uppgift i en bok och jag tror icke, att den är oriktig, att vid stålindustrin i Amerika få de yrkeslärdas arbetarna, som utgöra ungefär 50 % av staben, 70 % av lönerna, under det att »dagos», de som arbeta både 10 och 12 timmar om dagen och icke äro yrkeslärdas, få nöja sig med 30 % av lönerna. Där existerar således en reglerad arbetsdag för dem, som ha ingått i vapenbrödraskap med arbetsgivarna. Men jag tror icke, att herr Järte i djupet av sitt hjärta önskar införandet av något sådant i detta land.

Sedan vill jag fråga herr Järte, huruvida rättssynpunkten kan hävdas, om man överginge till hans system med starka organisationer, vilka ordnade upp saken sinsemellan. Antag t. ex. att det här är inom pappersindustrin ett bruk, som träffat avtal med sina arbetare om 48 timmars arbetsvecka, men så har detta bruk 3 stycken bogserbåtar, på vilka båtar arbetstiden regleras med hänsyn till förhållandena på sjön. På grund därav, att organisationen på land är stark, få arbetarna där en 48 timmars arbetsvecka, men på grund av att organisationen på sjön är lika svag, som den är stark på land, få de 96 timmars arbetsvecka på sjön. Nu undrar jag, om det med hänsyn till det verkliga stränga arbetet, som utföres av dessa människor på bogserbåtarna, är riktigt rättfärdigt och står i god överensstämmelse med rättfärdighetskravet. Såvitt jag kan förstå, är det, om man skall gå ut ifrån rättfärdighetssynpunkten, naturligtvis på det sättet, att samhället har både plikt och skyldighet att se till att solen lyser även över dem, som icke äro mäktiga att skapa så starka organisationer, att de kunna genom avtal reglera arbetstiden nedåt. Det är den enda riktiga och förnuftiga vägen ur rättssynpunkten, och jag tror icke, att de på högersidan verkligen äro ense om att ett insläande på den väg, som herr Järte talat för i dag, skulle vara att förorda.

Jag skall i detta ögonblick icke säga något mera utan kommer att yttra mig en liten smula mera detaljerat, när vi komma in på frågan om sjöarbets-tidslagen.

Herr Löfgren i Stockholm: Herr talman! Endast ett par ord till replik! Jag skulle egentligen kunna inskränka mig till vad den närmast föregående talaren sade i slutet av sitt anförande, nämligen att det gäller för samhället att genom lagstiftning övervaka medborgarnas rätt, även när de själva icke ha möjlighet att föra fram den genom maktspråk i förhandlingar med motparten. Men jag vet egentligen icke, varför herr Lövgren i Nyborg med denna utgångspunkt behöver falla över just det liberala partiet och i likhet med herr Järte utpeka dess försmädelse inför all världen.

Herr socialministern ville göra gällande, att jag missuppfattat propositionen, när jag såsom motiv för regeringsförslaget angav, att det gällde att få lagstiftningen definitiv för att kunna ansluta sig till Washington-konventionen. Jag vill gärna medge, att talet om Washington-konventionen i propositionen förekommer i sammanhang med förslag om vissa skärpningar i den nuvarande arbetstidslagen. Men dessa ändringar återigen motiverades just med att därigenom möjliggöres en anslutning till Washington-konventionen. Jag vet därför egentligen icke, var i realiteten skillnaden ligger mellan dessa synpunkter, och jag tror mig kunna säga, att det nog skulle möta svårigheter att med endast en provisorisk lag kunna ansluta sig till en internationell konvention av en viss typ.

Jag begärde emellertid ordet närmast med anledning av några uttryck, som fälldes av herr Järte. Jag vill icke gå in på vad herr Lindman sagt och icke sagt. Jag satt mycket nära den ärade talaren och antecknade uttrycket »optimist». Herr Järte har skrivit upp ordet »pessimist», och, beroende på ut-

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

gångspunkten kan det ibland betyda ungefär detsamma. Det var måhända en missägning av honom eller en missuppfattning av mig. Det kommer kammarens protokoll emellertid att utvisa. Det har ju icke den minsta betydelse i sak, vare sig det förhöll sig på det ena eller andra sättet.

Jag vill särskilt apostrofera herr Järte i anledning av vad han sade om att en liberal åskådning närmast borde leda till den *laissez-aller*-ståndpunkt i fråga om arbetstidslagstiftningen, som han själv och hans parti intaga. Han ville göra gällande, att det står i överensstämmelse med den rätta friheten och med uppfattningen om frihetsbegreppet att låta parterna sköta sig själva på det sociala området utan att ett ingripande från samhällets sida ägde rum. Jag får lov att säga, att herr Järte, ehuru f. d. socialdemokrat, visat sig vara en utmärkt uttolkare av högerens läror. Men jag ber i stillhet att få undanbedja mig, att han gör sig till tolk för liberalismens. Det är en gammal missuppfattning, att den s. k. gammalliberalismen var någon sorts frihetslära i den meningen, att samhället icke skulle vara skyldigt och behöva ingripa på det sociala området. Det är tvärtom så, att för liberalismen den sociala medkänslan ständigt varit bärande jämte frihetsbegreppet. Med den motivering, som herr Järte för mot arbetstidslagstiftningen i vår tid, skulle han lika gärna kunnat motsätta sig varje åtgärd, som allt efter som tiden mognat vidtagits på det sociala området, varje åtgärd till arbetsskydd, till skydd för hälsa och för vinnande av bättre förhållanden för den stora massan. Det är precis samma motiv, nämligen att staten icke skall ingripa, som alltid av reaktionens målsmän anföras, när det gäller att förhindra reformer. Jag får lov att säga, att, om ett vidhållande under vilka omständigheter som helst av de sociala kraven vid sidan av frihetskravet, och just hävdandet av de sociala kraven i frihetskravets namn, också skulle komma att leda till att det mellanparti, som jag tillhör, eller det angränsande parti, som huvudsakligen bygger på samma åskådning, skulle smälta samman, må det vara hänt. Vi offra icke därför vår övertygelse. Vi kunna då endast hoppas, att så småningom åtminstone skilda delar av det, som varit vår helgjutna åskådning, söker sig plats åt höger och åt vänster. såsom hos herrar Järte och Lövgren i Nyborg — förträffliga representanter, den ene för höger och den andre för socialdemokraterna.

Med den uppfattningen bär jag hellre ansvaret för den åtgärd, som vidtogs av den Edénska regeringen, när denna provisoriska lag infördes, än jag skulle vilja, därest jag hade makten, taga ansvaret för åtgärden att nu gå ett steg tillbaka och upphäva denna lag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o godkännande av förevarande paragraf enligt utskottets förslag, 2:o godkännande av paragrafen i den lydelse, som givits åt 1 § i det av Kungl. Maj:t framlagda motsvarande lagförslaget, 3:o bifall till det av herr Lindman under överläggningen framställda yrkandet samt 4:o godkännande av 1 § i det uti herr Dahléns m. fl. ovanberörda motion innefattade motsvarande lagförslaget; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Votering begärdes likväl av herr Holmström i Stockholm, varför herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de återstående propositionerna, av vilka därvid den under 2:o angivna antogs till kontraposition. I överensstämmelse härmed uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner 1 § i andra lagutskottets förevarande förslag till lag om arbetstidens begränsning, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt nämnda paragraf i dess av Kungl. Maj:t föreslagna lydelse.

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.*

(Forts.)

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppreningsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröstningens resultat, vadan namnupprop verkställdes. Därvid avgävos 109 ja och 94 nej, vadan kammaren godkänt paragrafen enligt utskottets förslag.

2 och 3 §§.

Godkändes.

4 §.

För paragrafens andra stycke hade utskottet föreslagit denna lydelse:

»Bedrives arbete med regelbunden skiftindelning, må annan arbetstid än nyss angivits tillämpas, såvitt därigenom icke uppkommer längre sammanlagd arbetstid för en tidrymd av högst tre veckor, än att den motsvarar 48 timmar i veckan.»

I sin förenämnda reservation hade herr Thorberg m. fl. föreslagit, att åt ifrågavarande stycke måtte givas denna avfattning:

»Bedrives arbete med regelbunden skiftindelning må, i den mån så erfordras för skiftväxling, annan arbetstid än nyss angivits tillämpas, såvitt därigenom icke uppkommer längre sammanlagd arbetstid för en tidrymd av högst tre veckor, än att den motsvarar 48 timmar i veckan.»

Paragrafen föredrogs. Därvid yttrade:

Herr Holmström i Stockholm: Herr talman! I anslutning till vad jag förut yttrat ber jag att få yrka bifall till den av herrar Thorberg m. fl. vid utlåtandet fogare reservationen.

Herr Ödström: Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Efter av herr talmannen givna propositioner i ämnet godkändes paragrafen enligt utskottets förslag.

5 och 6 §§.

Godkändes.

7 §.

Enligt utskottets förslag skulle paragrafens andra och tredje moment lyda sålunda:

2 mom. Finner arbetsgivare i annat fall, än som avses i 6 §, med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete utöver tid, som angives i 4 § eller kan hava bestämts med stöd av 5 §, vare därtill berättigad i avseende å arbetare, som fyllt aderton år, för högst 50 timmar under loppet av en kalendermånad och 200 timmar under loppet av ett kalenderår.

Utsträckt arbetstid, varom här är fråga, må även, med iakttagande av motsvarande begränsning, beräknas för kortare tidrymd än kalendermånad; åliggande det i sådant fall arbetsgivaren att på förhand i journal eller annan hand-

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

ling, vari anteckning enligt 8 § skall göras, anteckna ej mindre dagen, då dylik utsträckt arbetstid skall börja tillämpas, än även den tidrymd, för vilken beräkningen skall ske.

3 mom. Är ytterligare eftergift av trängande behov påkallad, må sådan, dock för högst 150 timmar under loppet av ett kalenderår, meddelas av arbetsrådet.

Herr Thorberg m. fl. hade i sin ovanberörda reservation hemställt om följande lydelse av momenten:

2 mom. Finner arbetsgivare i annat fall, än som avses i 6 § 1 mom., med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete utöver tid, som angives i 4 § eller kan hava bestämts med stöd av 5 § eller 6 § mom. 2, vare därtill berättigad i avseende å arbetare, som fyllt aderton år, för högst 40 timmar under loppet av fyra veckor, dock icke mer än 200 timmar under loppet av ett kalenderår.

3 mom. Är ytterligare eftergift av trängande behov påkallad, må sådan, dock för högst 28 timmar under loppet av fyra veckor och 120 timmar under loppet av ett kalenderår, meddelas av arbetsrådet.

Sedan paragrafen föredragits, anförde:

Herr **Holmström** i Stockholm: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den reservation, som avgivits av herrar Thorberg m. fl.

Herr **Ödström**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare yttrades ej. Herr talmannen framställde först proposition i avseende å 1 mom., nämligen på godkännande av utskottets förslag till lydelse av detta moment; och fattade kammaren beslut i enlighet härmed.

Härefter blevo efter av herr talmannen särskilt beträffande vart och ett av mom. 2 och 3 givna propositioner å de yrkanden, som under överläggningen förekommit i fråga om vartdera av dessa moment, utskottets förslag till avfattning av berörda moment jämväl av kammaren godkända.

Återstående delar av lagförslaget.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A) förklarades vara besvarad genom kammarens beslut i fråga om lagförslaget.

Punkten B).

Utskottets hemställan bifölls.

§ 2.

Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri-
och konditori-
arbete.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget andra lagutskottets utlåtande, nr 21, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 29 januari 1926 dagtecknad proposition, nr 72, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda pro-

tokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete.

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete.
(Forts.)

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehåft följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 262 av herr *Carl Gustaf Ekman m. fl.*; och

nr 265 av herr *von Sydow m. fl.*; samt

inom andra kammaren:

nr 386 av herr *Hamilton m. fl.*; och

nr 390 av herr *Lindman m. fl.*

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga i punkten intaget förslag till lag om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete; och

B) att ovanberörda motioner, i den mån desamma icke kunde anses besvarade genom vad utskottet under A) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet voro fogade reservationer:

av herrar *von Sydow*, greve *Spens* och *Magnusson* i Skövde, vilka ansett, att utskottet, i anslutning till de av herrar *von Sydow m. fl.* och *Lindman m. fl.* i ämnet väckta motionerna, bort hemställa om avslag å propositionen; samt

av herrar *Thorberg*, *Åkerberg*, *Luterkort*, *Magnusson* i Kalmar, *Hagman*, *Johanson* i Stockholm och *Holmström* i Stockholm, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen med avslag å ovanberörda motioner måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Punkten A).

Det av utskottet framlagda lagförslaget.

1 §.

I Kungl. Maj:ts motsvarande lagförslag hade åt 1 § givits denna avfattning:

1 §.

Arbete för tillverkning av bageri- eller konditorivaror må icke bedrivas å sön- eller helgdag eller å tid mellan klockan 8 eftermiddagen och klockan 6 förmiddagen å söckendag. Vad sålunda stadgats äger dock icke tillämpning å tillverkning för hushållsbruk, vilken bedrives utan biträde av annan än medlem av hushållet.

Om arbete, varom här är sagt, i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse eller eljest bedrives utan samband med bageri- eller konditorirörelse, skall det icke vara underkastat denna lag i vidare mån, än det avser tillverkning av bröd, bakelser eller annat därmed jämförligt bakverk.

Enligt utskottets förslag skulle paragrafen lyda sålunda:

1 §.

Arbete för tillverkning till avsalu av bageri- eller konditorivaror må icke bedrivas å sön- eller helgdag eller å tid mellan klockan 8 eftermiddagen och

Andra kammarens protokoll 1926. Nr 33.

*Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri-
och konditori-
arbete.
(Forts.)*

klockan 5 förmiddagen å söckendag. Vad sålunda stadgats äger dock icke tillämpning å rörelse, som bedrives utan biträde av annan än make och hemmarande barn.

Om arbete — — — lika med Kungl. Maj:t — — — jämförligt bakverk.

Sedan paragrafen föredragits, anförde:

Herr Sjöström: Herr talman! Att som utskottet här föreslår framflytta arbetstiden på morgonen med en timme anser jag vara synnerligen överflödigt och onödigt för att icke säga onyttigt, framför allt därför att detta tidigare påbörjande av arbetet endast har tillkommit för att tillmötesgå Stockholmsintressen. Stockholmarna ha den, låt mig säga, fula vanan, att de skola ha varmt och färskt bröd med detsamma de vakna på morgonen. Någon särskild önskan ute i landet i övrigt förefinnes icke i detta hänseende, och Stockholms bageriidkare, arbetsgivare och arbetare, kunna mycket väl, därest så skulle vara av behovet påkallat, ordna saken utan att få en särskild paragraf, som endast motiveras av förhållandena här i Stockholm.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag till § 1.

Herr Ödström: Herr talman! Jag skall inskränka mig till att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Magnusson i Kalmar: Herr talman! Jag har inom utskottet deltagit i behandlingen av dessa arbetstidslagar, och jag nödgas vid detta betänkandes behandling yttra några ord.

Utskottet har enligt min uppfattning vidtagit en avsevärd försämring av Kungl. Maj:ts förslag. Kungl. Maj:ts förslag innebär som bekant, att denna lag skulle omfatta jämväl hembagerier och så kallade familjebagerier. Ursprungligen var det ju också tänkt, när lagen första gången framlades, och jag tror, att om man då hade låtit lagen omfatta även dessa bagerier, hade olägenheterna icke blivit så stora, som jag erkänner, att de ha varit i visst avseende. Man klagar på lagens ineffektivitet, och man klagar på att lagen i vissa fall har överträtts. Sådana fall ha även konstaterats. Jag tror, att det beror mycket, för att icke säga till huvudsaklig del därpå, att lagen till sin omfattning är så begränsad, att den endast omfattar de större bagerierna och icke de mindre, de så kallade hembagerierna.

Enligt min uppfattning är denna lag en fullständig skyddslag. När riksdagen genom att antaga lagen har gått in för att bereda de personer, som äro anställda i de större bagerierna, detta skydd, synes det mig, att man med samma skäl bör bereda skydd åt dem, som utföra arbetet i de mindre bagerierna. Jag förstår icke, varför de yrkesutövare på detta område, som arbeta med familjemedlemmar och tjänare, skola vara fritagna från denna skyddslag tillämpning. De ha sannerligen lika stort behov av lagens tillämpning som de personer, som äro anställda i de större bagerierna. Ur ren skyddssynpunkt förefaller det mig alltså, som om man borde vara konsekvent och låta lagen gälla även dessa företag, som jag nu har erinrat om.

Dessutom har man vidtagit en avsevärd försämring i denna paragraf, som också kan få sina konsekvenser, därigenom att man har tillbakaflyttat tiden för det egentliga arbetets början i bagerierna från kl. 6 på morgonen, vilken tid nu gäller och som har föreslagits av Kungl. Maj:t, till kl. 5 på morgonen. Detta medför, att tidpunkten för förberedelsearbetet också måste tillbakaflyttas till enligt utskottets förslag kl. 3.30. De personer, som äro sysselsatta med detta arbete, som skall börja kl. 3.30 på morgonen, bo kanske på något avstånd

från arbetsplatsen. De måste kanhända stiga upp vid tvåtiden eller något senare, och man kan nog säga, att det är rent nattarbete, som dessa personer behöva utföra enligt utskottets förslag. Efter vad jag kan förstå är det ur lagens karaktär av skyddslag en avgjord försämring gentemot Kungl. Maj:ts förslag, som här har föreslagits av utskottet.

Detta bör, herr talman, ses i belysningen av det kommittéförslag, som ursprungligen legat till grund för denna lag, och de synpunkter, som denna kommitté lade på den blivande lagstiftningen. Jag skall tillåta mig att bara citera några rader av kommitténs förslag, där det säges: »I betraktande av det här anförda samt de olägenheter för arbetarna och deras familjer, som nattarbetet medför, vill det synas kommittén, som om en förändring i förevarande avseende av bageriarbetets anordning vore ej blott väl motiverad utan även med hänsyn till arbetarskyddets primära krav av behovet påkallad.» Efter vad jag kan förstå, har detta uttalande både då och nu sin giltighet, och det kräver, att denna lag icke blott bör vara ett provisorium utan också bör bli permanent.

Jag nödgas även säga några ord med anledning av de motioner, som ha framburits, och vari man yrkar avslag på denna lag. Man talar där om att det blir ett sämre bröd tillverkat, därför att man nödgas börja brödtillverkningen vid den tid, som lagen nu bestämmer eller kl. 6 på morgonen. Jag tillåter mig göra den frågan: Har det någon betydelse för brödets kvalitet, om man börjar tillverkningen kl. 6 på morgonen, eller om man tillverkar det på natten? Jag tror mig i någon mån ha en smula kännedom om denna produktion, och i den mån jag har kännedom om den kan jag också säga, att den argumentering, som dels av motionärerna och dels från visst arbetsgivarhåll har åberopats såsom skäl för denna lags upphävande, är uppkonstruerad och saknar grund i verkligheten. Jag vill visserligen medge, att i vissa omtalade fall det finns grund för anmärkningar, men man har ock anfört andra argument, som ingalunda ha något stöd i verkligheten.

Dessutom ett ord till de herrar, som ha gått in för ett rent avslagsyrkande. Veta herrarna vad det betyder, att natt efter natt stå i tjänsgöring och arbeta? Jag har under ett par tiotal år varit sysselsatt med nattarbete, och jag har någon erfarenhet av vad det betyder, ehuru väl det var i kontinuerlig drift med skiftsarbetsindelning, och följaktligen inte så betungande som det nattarbete, som utföres utan skiftindelning. Jag vill fråga herrar Lindman och Järte, och även herr Bengtsson i Kullen, som ju också är motionär: Ha herrarna någon erfarenhet av vad det betyder att natt efter natt stå i tungt och påfrestande arbete, och vad det innebär av social vantrevnad både för arbetaren och för hans familj? Om man hade försökt att på allvar tränga in i detta problem, är jag förvissad om, att man inte heller på allvar skulle ha fört fram dessa motioner. Och det kan ju tänkas att de heller inte äro så synnerligen allvarligt menade, eftersom ju herrarna rätt allmänt i den föregående voteringen röstade för att arbetstidslagen skulle förbli provisorisk.

Herr talman, jag skall med dessa ord be att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag i den första paragrafen i förevarande utskottsbetänkande.

Herr förste vice talmannen Hamilton: Herr talman! I utskottets förslag medges, att lagen inte skall tillämpas i de bagerier, där arbetet verkställes uteslutande av makarna och deras barn. En tillämpning av lagen på sådana arbetare vore, enligt min mening, ett alltför stort intrång på hemmets fridlysta område. Genom att arbetet bedrivs av familjemedlemmarna bör arbetets frihet hållas fullständigt i helgd, och det är därför som vi motionärer ha ansett, att den nu gällande lagen i detta avseende bör äga bestånd.

Vad sedan beträffar frågan om arbetstidens framflyttande till klocken 5

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete.

(Forts.)

Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri-
och konditori-
arbete.
(Forts.)

på morgonen i stället för klockan 6, är denna framställning gjord på grund av yrkanden, som kommit från de stora bagerierna, för att de lättare skulle kunna ta upp konkurrensen med hambagerierna. Det skulle sålunda vara till förmån för dem.

Jag håller före, herr talman, att även beträffande denna lag, som likaledes skall vara av provisorisk natur, är det lämpligast att behålla de bestämmelser, som nu äro gällande. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för socialdepartementet herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag skall inte taga upp kammarens tid med någon argumentation emot utskottets förslag att lagen skulle förbli provisorisk. Därom må gälla vad som är sagt i den föregående debatten. Men jag skall ett ögonblick uppehålla mig vid frågan om framflyttandet av arbetstidens början från klockan 6 till klockan 5 på morgonen. Utskottet har föreslagit denna framflyttning av skäl, som utskottet förklarar vara starka, och det åberopar därvid väsentligen socialstyrelsens argumentation.

Jag kan för min del inte tro, att det är en praktisk åtgärd som utskottet föreslår. Jag skall icke hänvisa till de faktiska svårigheterna för en arbetare, särskilt i de större städerna, att i denna tidiga timme komma till sin arbetsplats, vilket gör, att vederbörande bageriarbetare, om tiden framflyttas på detta sätt, uppenbarligen måste stiga upp mitt i natten för att hinna i tid till sin arbetsplats. Han kan icke begagna sig av några fordon, därför att de icke äro i gång vid denna tid. Det är klart som dagen, att en sådan bestämmelse, som att arbetstiden skall börja klockan fem, för åtskilliga av dem kommer att betyda mycket mera än blotta framflyttningen av arbetstiden en timme.

Det viktigaste skälet mot en sådan framflyttning är emellertid enligt min mening det, att framflyttningen icke kan genomföras på de ställen, där arbetarna äro väl organiserade. Man skapar med denna bestämmelse ånyo en brist på jämställdhet mellan näringsidkare inom samma yrke. Bageriarbetarna ha en mycket stark organisation, som med all säkerhet icke kommer att rätta sig efter lagens bestämmelser utan kommer att energiskt kräva, att arbetarna få behålla den arbetstid på morgonen, som lagen förut har tillerkänt dem. I alla de fall alltså, där bageriarbetarnas organisation har ett stort inflytande, kommer bestämmelsen att bli en död bokstav — därpå tvivlar jag icke ett ögonblick — fastän möjligen först efter en föregående arbetsinställelse och arbetsstrid, under det att på de ställen, där arbetarorganisationerna icke ha någon styrka, där komma naturligtvis lagens bestämmelser om arbetstiden att genomföras. Det gör, att man får icke som nu två kategorier av bagerier, en som lyder under lagen, nämligen de större bagerierna, och en som icke lyder under lagen, nämligen hambagerierna, utan i stället tre kategorier, som skola konkurrera med varandra, nämligen hambagerierna, som icke falla under lagen enligt utskottets förslag, de bagerier, där arbetstiden börjar klockan 6, därför att arbetsgivarna icke kunna genomföra den tidigare timmen, och de bagerier, där arbetstiden kommer att börja klockan 5. Det blir en sådan ojämnhet i förhållandet mellan de olika näringsidkarna, att man måste säga, att det i varje fall icke är något särskilt praktiskt förslag, som utskottet här kommit med. Det vågar jag säga i denna debatt, och jag är övertygad om att en ganska nära liggande framtids erfarenheter kommer att ge mig rätt på denna punkt.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av förevarande paragraf enligt utskottets förslag, dels ock på godkännande av paragrafen i den lydelse, som givits åt 1 § i det av Kungl. Maj:t framlagda motsvarande lagförslaget; och fann herr talmannen

den förra propositionen vara med öfvervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Kalmar begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaran godkänner 1 § i andra lagutskottets förevarande förslag till lag om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditori- och konditori-
arbete.
(Forts.)

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaran godkänt nämnda paragraf i dess av Kungl. Maj:ts föreslagna lydelse.

Sedan kammarans ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaran godkänt paragrafen enligt utskottets förslag.

Återstående delar av lagförslaget.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A) förklarades vara besvarad genom kammarans beslut i fråga om lagförslaget.

Punkten B).

Utskottets hemställan bifölls.

§ 3.

Härefter upptogs till behandling andra lagutskottets utlåtande, nr 23, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arbetstiden å svenska fartyg (sjöarbetstidslag), dels ock i ämnet väckta motioner.

*Ang. lag om
arbetstiden å
svenska fartyg.*

Punkten A).

Det av utskottet framlagda lagförslaget.

1 § föredrogs. Därvid yttrade:

Herr **Lövgren** i Nyborg: Herr talman! Sedan vi genom ett par voteringar hava uttrönt, var majoriteten ligger i kammaran, är det ju icke lönt att resonera i denna fråga, och jag skall därför inskränka mig till att blott yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag, eftersom jag icke har någon som helst möjlighet att få igenom det yrkande, som jag motionsvis framfört.

Häruti instämde herr *Törnkvist* i Karlskrona.

Herr **Ödström**: Herr talman! Jag skall inskränka mig till att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Lithander**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den av herr Spens m. fl. avgivna reservationen.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets förslag till lydelse av förevarande paragraf, dels

*Ang. lag om
arbetstiden å
svenska fartyg.*
(Forts.)

ock på avslag å såväl 1 § som lagförslaget i dess helhet; och godkändes paragrafen i dess av utskottet föreslagna lydelse.

2 §; rubriken till 1 kapitlet; 3 §.

Godkändes.

Härpå föredrogs 4 §; och yttrade därvid:

Herr **Lövgren** i Nyborg: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag i denna paragraf.

Herr **Ödström**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Vidare anfördes ej. Efter av herr talmannen givna propositioner i ämnet godkändes paragrafen enligt utskottets förslag.

Återstående delar av lagförslaget.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A) förklarades vara besvarad genom kammarens beslut i fråga om lagförslaget.

Punkterna B) och C).

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 4.

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring av villkoren för lån från Norrbottens nybyggeslånefond m. m.;

nr 131, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 135, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egen-
domar;

nr 169, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående tillfälliga lönetillägg åt vissa vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare i vad rör jordbruksärenden;

nr 170, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst m. fl. i vad rör jordbruksärenden;

nr 171, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i villkoren för lån från norrländska nyodlingsfonden;

nr 172, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till stationerande av bevakningsfartyg vid rikets kuster för åstadkommande av ordning och skydd för fiskets bedrivande;

nr 174, i anledning av väckta motioner angående befrämjande av utdikning av för skogsbörd tjänliga försumpade skogsmarker m. m.;

nr 175, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av avkastningen av statens hästavelsfond;

nr 176, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 102, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egen-
domar;

nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa områden av Norra Vedbo häradsallmänning i Jönköpings län;

nr 178, i anledning av väckta motioner om överlåtelse till Kalmar stad av vissa delar av den för högre allmänna läroverket därstädes använda fastigheten;

nr 179, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av Södermanlands regementes förutvarande mötesplats Malma hed m. m.;

nr 181, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inflyttande av den med avseende å laxfisket i Mörrumsån fastställda fredningslinjen närmare åns utlopp i Mörrumsbukten; och

nr 182, i anledning av väckt motion angående ordnandet av den högre lantbruksundervisningen.

§ 5.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen framlagda förslag av personalindragningar i statsdepartementen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tionde huvudtiteln gjorda framställningar rörande anslag till kommerskollegium och navigationsskolorna jämte i dessa ämnen väckta motioner;

nr 121, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till skydds-uppfostran m. m.;

nr 122, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjunde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till extra utgifter; och

nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disposition under år 1926 av medel ur statens järnvägars förnyelsefond för utförande av vissa arbeten m. m.;

jordbruksutskottets utlåtanden och memorial:

nr 54, i anledning av väckta motioner angående ändringar i väglagen;

nr 55, i anledning av väckt motion angående åtgärder för främjandet av småbruksundervisningen;

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställning angående ordinarie reservationsanslaget till understöd åt elever vid lägre lantbruksundervisningsanstalter;

nr 57, med överlämnande till riksdagen av förteckning över försålda kronoegendomar; och

nr 58, med överlämnande till riksdagen av förteckning över av vattenfallsstyrelsen under år 1925 försålda eller bortbytta tomter och områden; samt

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 6, i anledning av väckt motion angående överförande av kontrollstyrelsens arbetsuppgifter till andra ämbetsverk och myndigheter;

nr 7, i anledning av väckt motion angående förenkling och mildring av nuvarande restriktionssystem; och

nr 8, i anledning av väckta motioner angående åvägabringande av en undersökning rörande systembolagens samt aktiebolaget Vin- och spritcentralens och deras dotterbolags verksamhet.

§ 6.

Justerades protokollsutdrag.

§ 7.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr		under	2	dagar	fr. o. m.	den	10	maj,	
»	<i>Hamrin</i>	»	2	»	»	»	11	»	
»	<i>Holmberg</i>	»	5	»	»	»	10	»	
»	<i>Smedh</i>	»	2	»	»	»	12	»	
»	<i>Johansson i Väby</i>	»	3	»	»	»	18	»	
»	<i>Pehrsson i Göteborg</i>	»	2	»	»	»	9	»	
»	<i>Johansson i Arkösund</i>	»	10	»	»	»	22	»	
»	<i>Wallerius</i>	»	5	»	»	»	10	»	
»	<i>Olsson i Högby</i>	»	2	»	»	»	10	»	
»	<i>Sjöström</i>	»	5	»	»	»	10	»	
»	<i>Olsson i Rimforsa</i>	»	6	»	»	»	10	»	
»	<i>Vahlstedt</i>	»	2	»	»	»	11	»	
»	<i>Osberg</i>	»	2	»	»	»	13	»	
»	<i>Olsson i Gävle</i>	»	3	»	»	»	9	»	
»	<i>Persson i Falla</i>	»	2	»	»	»	10	»	och
»	<i>Spångberg</i>	»	2	»	»	»	10	»	.
»	<i>Morfeldt</i>	»							

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.13 e. m.

In fidem
Per Cronvall.